

**UNIVERZA NA PRIMORSKEM
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

**DIPLOMSKA NALOGA
URŠKA ZIBELNIK**

KOPER 2022

UNIVERZA NA PRIMORSKEM

PEDAGOŠKA FAKULTETA

Visokošolski strokovni študijski program

prve stopnje Predšolska vzgoja

Diplomska naloga

NAPREDEK OTROK Z GOVORNO-JEZIKOVNO

MOTNJO OB PRISOTNOSTI LUTKE

Urška Zibelnik

Koper 2022

Mentorica:

izr. prof. Jelena Sitar Cvetko

Somentorica:

doc. dr. Karmen Drljić

Ko se zgodi tisto,
kar misliš, da je nemogoče,
si močan.
Vse je mogoče,
če si samo predstavljaš.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici izr. prof. Jeleni Sitar Cvetko in somentorici doc. dr. Karmen Drljić za strokovne nasvete, predloge, mnenja in smernice pri nastajanju diplomske naloge.

Zahvaljujem se sodelavki Lidiji Stenovec Makarić, ki mi je omogočila izvajanje praktičnega dela in strokovno pomoč.

Hvala tudi otrokom iz vrtca, ki so sodelovali v moji raziskavi, in njihovim staršem, ki so objavo podatkov raziskave dovolili.

Na koncu bi se zahvalila svoji družini, možu in trem otrokom, ki so me podpirali, spodbujali in verjeli vame.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Urška Zibelnik, študentka visokošolskega strokovnega študijskega programa prve stopnje Predšolska vzgoja,

izjavljam,

da je diplomska naloga z naslovom Napredek otrok z govorno-jezikovno motnjo ob prisotnosti lutke

- rezultat lastnega raziskovalnega dela,
- so rezultati korektno navedeni in
- nisem kršila pravic intelektualne lastnine drugih.

Podpis: _____

V Kopru, dne _____

IZVLEČEK

Lutke so za otroke zelo privlačne, imajo posebno moč in energijo.

Vloga vzgojiteljice v razvoju pri otrocih z govorno-jezikovno motnjo je ključnega pomena, saj lahko otroke obogati z vrednotami in izkušnjami o pomembnosti medsebojnega sprejemanja ne glede na to, kdo smo in kakšni smo. Vzgojiteljica načrtuje in v vsakdanje delo vključuje dejavnosti, ki otrokom omogočajo pridobivanje zmožnosti, učiti se in sporazumevati.

Namen diplomske naloge je na temelju raziskave v praksi ugotoviti, v kakšnem obsegu otrok z govorno-jezikovno motnjo in selektivnim mutizmom napreduje ob prisotnosti lutke v skupini.

Skozi igro z lutko smo se želeli približati vsem otrokom v skupini, a najbolj smo se osredotočili na otroke z govorno-jezikovno motnjo in selektivnim mutizmom. Lutka je otroke zabavala, navduševala, osvobajala ter jim dajala ljubezen in moč.

V praktični diplomski nalogi smo uporabili deskriptivno raziskovalno metodo, ki temelji na procesu načrtovanja, izvedbe in analize.

Ugotovili smo, da je pomembno, da vzgojitelj prek lutke uspešno spodbuja otroke z govorno-jezikovno motnjo k učinkovitejši komunikaciji, ko lutko oživi in se z njo identificira, ob čemer otroci čutijo ljubezen, toplino, naklonjenost in razumevanje. Na najnaravnejši način, kot je otroška igra, smo se z lutko približali dvema deklicama in dvema dečkoma z govorno-jezikovno motnjo ter eni deklici s selektivnim mutizmom, starim –štiri do šest let. S pomočjo lutke smo prispevali k boljšemu komuniciranju in pravilnejši izgovarjavi določenih besed, otroke z govorno-jezikovno motnjo in deklico s selektivnim mutizmom smo spodbudili k verbalnemu komuniciranju v izbranem družbenem okolju, v vrtcu.

Ključne besede: mimična lutka, govorno-jezikovne motnje, selektivni mutizem, vzgojitelj, vrtec.

ABSTRACT

Progress of children with a speech-language impairment in the presence of a puppet

Puppets are very attractive to a child, since they have a special power and energy.

The role of the educator in development in children with speech and language impairments is crucial as it can enrich children with values and experiences about the importance of mutual acceptance regardless of who we are and what we are. The educator plans and includes activities that enable children to acquire abilities learn and communicate in their daily work.

The purpose of the diploma thesis is to determine on the basis of research in practice the extent to which children with speech-language impairment and selective mutism progress in the presence of a puppet in a group.

Through puppet play we wanted to get closer to all the children in the group and we focused mostly on children with speech-language impairment and selective mutism. The puppet entertained, excited, liberated and gave children love and strength.

In the diploma thesis we used a descriptive research method based on process, planning, implementation and analysis.

We found it important that the educator through the puppet successfully encourages children with speech-language impairment to communicate more effectively when the puppet comes to life and identifies with it, while children feel love, warmth, affection and understanding. In the most natural way such as children's play we approached two girls and two boys with speech-language impairment and one girl with selective mutism, aged 4-6. With the help of a puppet we contributed to more effective communication and more correct pronunciation of certain words in children with speech-language impairment and encouraged a girl with selective mutism to verbally communicate in a selected social environment in kindergarten.

Keywords: mime puppet, speech-language, impairments, selective mutism, teacher, kindergarten.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
2	GOVORNO-JEZIKOVNE MOTNJE PREDŠOLSKEGA OTROKA	3
2.1	Opredelitev govorno-jezikovnih motenj	3
2.5	Merila za opredelitev govorno-jezikovnih motenj	4
2.6	Med govorno-jezikovne motnje uvrščamo tudi selektivni mutizem	5
2.6.1	<i>Selektivni mutizem</i>	6
2.6.2	<i>Značilnost selektivnega mutizma</i>	6
2.6.3	<i>Stopnje izraženosti selektivnega mutizma</i>	7
2.7	Prilagoditve za predšolske otroke z govorno-jezikovno motnjo	7
2.8	Ocena napredka predšolskega otroka z govorno-jezikovno motnjo	9
2.9	Mejniki v govorno-jezikovnem razvoju otrok od četrtega do šestega leta	12
2.9.1	<i>Mejniki v govorno-jezikovnem razvoju predšolskega otroka – od četrtega do petega leta starosti</i>	12
2.9.2	<i>Mejniki v govorno-jezikovnem razvoju otroka – od petega do šestega leta starosti</i>	13
3	LUTKE	16
3.1	Mimična lutka	17
3.2	Lutka od vzgojitelja k otroku	18
3.3	Komunikacija v igri z lutko	18
3.4	Otrokov razvoj ob igri z lutko	20
4	METODE DELA Z LUTKO	25
4.1	Spontana igra z lutko	25
4.2	Priprava prizorov z lutko	25
4.3	Pripovedovanje z lutko	25
4.4	Pogovarjanje z lutko	26
4.5	Učenje in poučevanje z lutko	26
4.6	Izdelava lutke	26
5	PRAKTIČNI DEL	27
5.1	Problem, namen, cilji	27
5.2	Raziskovalna vprašanja	27
5.3	Načrt	28
5.4	Razprava in evalvacija	43
6	SKLEPNE UGOTOVITVE	46
7	LITERATURA IN VIRI	47
8	PRILOGE	50

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Razumevanje in izražanje otroka od četrtega do petega leta starosti .. 12

Preglednica 2: Razumevanje in izražanje otroka od petega do šestega leta starosti... 14

KAZALO SLIK

Slika 1: Izrez telesa lutke	31
Slika 2: Izrez rok in nog	31
Slika 3: Šivanje lutke.....	31
Slika 4: Deklica A v objemu lutke	32
Slika 5: Ples z lutko.....	32
Slika 6: Kikirikamo	33
Slika 7: Deček V v vlogi lutkarja	34
Slika 8: Lutka poimenuje hrano in ostalo	34
Slika 9: Otroci in lutka pri zajtrku	35
Slika 10: Deček V lutki pomaga pri hranjenju.....	35
Slika 11: Pihanje mehkih žogic.....	37
Slika 12: Pihanje barve	37
Slika 13: Lutka pomaga pri razvrščanju	37
Slika 14: Skupaj nam bo uspelo	37
Slika 15: Deklici pospravita še zadnja listka.....	37
Slika 16: T odnese listek v koš	37
Slika 17: Deklica D pihne listek v koš.....	38
Slika 18: Deček A odnese listek v koš	38
Slika 19: Deklica T ob izdelovanju svoje lutke	39
Slika 20: Deček A ob izdelovanju zob	39
Slika 21: Deklica T v vlogi lutke	39
Slika 22: Nastop z mimično lutko	39
Slika 23: Dekličina lutka vidi	40
Slika 24: Deklica A in lutka v gledališču	40
Slika 25: Lutka pomaga pri sestavljanju.....	42
Slika 26: Lutka pomaga v kuhinji	42
Slika 27: Lutka pri zdravniku.....	42
Slika 28: Lutka v restavraciji	42

Slika 29: Z lutko na sprehod	42
Slika 30: Lutka pri zobarju	42
Slika 31: Deček V pri zdravniku	43
Slika 32: Z lutko do Prešernovega gledališča	43

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Soglasje staršev za objavo fotografij	50
--	----

1 UVOD

Govor je sposobnost, ki je lastna samo človeku. Zahteva usklajeno sodelovanje vseh psihofizioloških sposobnosti človeka.

Za razvoj govora in jezikovnih zmožnosti je najpomembnejše prav predšolsko obdobje.

»Otrok že od prvega leta dalje usvaja besede, slovnična pravila za njihovo pregibanje in tvorjenje, uči se pravil tvorjenja izrekov in besedil. S tem raste njegova slovnična zmožnost« (Vizjak Kure, 2010, str. 11).

Za razvoj govora je najpomembnejša prav sposobnost poslušanja. Novorojenček oziroma dojenček je že na začetku usmerjen na poslušanje, medtem ko je oglašanje omejeno na jok. Otrok govor prej razume, šele kasneje ga lahko sam producira.

Odločilen mejnik v razvoju govora je v otrokovem tretjem letu. Otrok že izgovarja večino glasov, tvori besede in govori v razumljivih povedih. Rad se pogovarja in govori z določenim namenom. Govor se razvije do petega leta starosti in ga uporablja ob izražanju svojih misli, želja in potreb.

Težava se pojavi pri otrocih, pri katerih so prisotne motnje zaradi prizadetosti oziroma okvar določenih sposobnosti. Pri njih razvoj govora in usvajanje jezika ne potekata spontano in po naravni poti. Določene sposobnosti so pomanjkljive ali nerazvite.

Zato otroci s posebnimi potrebami, med katerimi so tudi otroci, pri katerih se pojavijo govorno-jezikovne motnje, potrebujejo ustrezno strokovno pomoč pri izbiranju stimulacij, ki jim omogočajo optimalen razvoj. Temeljni pogoj, ki je potreben za kakovostno in uspešno izvajanje programa, je oseba, ki bo z otrokom izvajala vaje. To so specialni pedagogi, vzgojitelji, terapevti, roditelji in učitelji, ki morajo poznati cilj, ki ga želijo doseči. Vsak od teh mora poznati otroka in njegove težave, se uskladiti z otrokom in mu biti naklonjen. Pomembna je pozitivna čustvena razsežnost odnosa med otrokom in pedagogom, ki dela z njim, ali t. i. pedagoški eros. Odrasli mora začutiti, kaj otrok potrebuje in kako mu lahko pomaga. Pomembno je obvladanje različnih metod in tehnik, če pristnega odnosa ni, je to samo rutinsko opravljanje dela (Vizjak Kure, 2010).

Lutka pomaga otroku pri pridobivanju pozitivne samopodobe. Otroci se z lutko identificirajo in tako je lutka tudi sredstvo, s katerim lažje izražajo svoja čustva. Je posrednik med otrokom in odraslim ter tudi med otrokom in okoljem.

Lutke imajo največji pomen prav zaradi otrokove kratkotrajne pozornosti. Otroci se ob lutki učijo in hkrati uživajo. Imajo občutek, da zmorejo in so čustveno vpleteni. Lahko se prosto izražajo in jih ni strah narediti napake (Retuznik Bozovičar in Krajnc, 2010).

Menimo, da je dandanes vedno več otrok, ki imajo težave pri usvajanju, razumevanju in izražanju govora. Ker so otroku lutke zelo priljubljene, smo se odločili, da se skozi igro in z lutko približamo otrokom z govorno-jezikovno motnjo in selektivnim mutizmom.

V teoretičnem delu diplomske naloge opisujemo govorno-jezikovne motnje predšolskega otroka, njihovo opredelitev, uvrščanje selektivnega mutizma med govorno-jezikovne motnje, prilagoditve, mejnike in oceno napredka. V teoretičnem delu opisujemo tudi mimične lutke, komunikacijo v igri z lutko, otrokov razvoj ob igri z lutko in metode dela z lutko.

V praktičnem delu natančno opredeljujemo cilje in hipoteze ter opisujemo dejavnosti, ki jih prikazujemo tudi slikovno. Namen naše diplomske naloge je bil ugotoviti, v kakšnem obsegu otrok z govorno-jezikovno motnjo napreduje ob prisotnosti lutke v skupini.

2 GOVORNO-JEZIKOVNE MOTNJE PREDŠOLSKEGA OTROKA

2.1 Opredelitev govorno-jezikovnih motenj

Človeška komunikacija, govor in jezik so kompleksne veščine, pri katerih je vključen človek kot celota, telesno, miselno, čutno, intuitivno (Skamlič, 2022).

Otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, ki so vključeni v organizirane oblike vzgoje in izobraževanja, so usmerjeni kot otroci s posebnimi potrebami. Noben otrok z govorno-jezikovnimi motnjami nima težav čisto na vseh govorno-jezikovnih področjih. Otrok, ki ima težave z govornim izražanjem, morda težko tvori razumljive povedi, vendar ima dobre ideje in bogat besednjak. Otrok, ki ima težave s priklicem besed, ima lahko dober občutek za sintakso, skladnjo. Otrok, ki jeclja, morda lepo deklamira (Skamlič, 2022).

Odstopanja v razvoju komunikacije, govora in jezika se lahko v predšolskem obdobju pojavijo v kateri koli starosti otroka. Nekatera so prehodnega značaja in otrok zaostanek sčasoma spontano nadomesti, druga so motnje in ga spremljajo vse življenje. Govorno-jezikovne motnje vplivajo na celoten otrokov razvoj, vendar jih je z ustrezno obravnavo mogoče zmanjšati in otroku omogočiti boljšo vključenost v družbo ter lažje usvajanje in izkazovanje znanja. Motnje so lahko naslednje:

- Primarna govorno-jezikovna motnja je tista, ki ne izvira iz motnje v duševnem razvoju in splošnega razvojnega zaostanka.
- Komunikacijska motnja je primanjkljaj v veščinah sprejemanja, razumevanja, predelave in izražanja besednih, nebesednih ali pisnih simbolov. Lahko je razvojna ali pridobljena. Otroku lahko popolnoma onemogoči komunikacijo z okoljem, jo zelo oteži ali otroka ovira pri vzpostavljanju kakovostnih odnosov z ljudmi.
- Govorne motnje so nepravilna izgovarjava glasov, motena tekočnost govora in težave z glasom. Nepravilno izgovarjavo glasov govora imenujemo tudi artikulacijska motnja. Otrok določen glas nadomesti tudi s kakšnim drugim glasom (zamenjuje šumnike s sičniki, npr. miska namesto miška, pjav namesto prav), izpušča glasove (pidi namesto pridi), popači glasove (izgovarja glas r v grlu) ali dodaja glasove. Artikulacijske motnje lahko vplivajo na razumljivost otrokovega govora. Otrok lahko izpušča ali napačno izgovarja en glas ali več glasov.

O artikulacijski motnji govorimo, kadar napačen izgovor nekega glasu vztraja še v starosti, ko od otroka pričakujemo, da ga bo pravilno izgovarjal. Nekateri glasovi so lažji za izgovarjavo in se slušno močno razlikujejo od drugih glasov, zato jih otrok zazna in izgovori prej. Otrok pridobiva glasove ves čas predšolskega obdobja in jih postopno vedno točneje vključuje v svoj spontani govor (Skamlič, 2022).

Artikulacijske motnje – motnje izgovarjave so najpogostejše govorne motnje v splošni populaciji otrok, še pogostejše so pri otrocih s posebnimi potrebami, tj. s težavami v razvoju (Grilc, 2014).

Motnje izgovora se pojavljajo v treh oblikah, ki so (Grilc, 2014):

- opuščanje ali neslišna realizacija glasu: npr. riba – otrok izgovarja iba,
- zamenjava glasu: otrok glas ali skupino glasov, ki jih ne more izgovoriti, zamenjuje z drugim glasom, npr. roka – otrok izgovarja loka,
- nepravilno izgovarjanje glasu ali skupine glasov: npr. francoski (grleni) izgovor glasu r, zelo »zmehčan« izgovor glasov š, ž, č.

2.5 Merila za opredelitev govorno-jezikovnih motenj

Po Kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami (Vovk-Ornik, 2015) glede na govorno-jezikovne motnje razlikujemo otroke z lažjimi, zmernimi, težjimi in težkimi govorno-jezikovnimi motnjami.

- Otroci z lažjimi govorno-jezikovnimi motnjami

Pri otrocih z govorno-jezikovno motnjo komunikacija odstopa od povprečja kronološko enako starih otrok vsaj na enem od področij: pragmatika, semantika, sintaksa, fonologija, artikulacija in fluentnost govora. Zaradi nadomeščanja, popačenja, izpuščanja več glasov, neustreznega ritma, tempa in hitrosti govora se lahko zmanjša razumljivost otrokovega govora. Pri prenašanju informacij otrok z lažjo govorno jezikovno-jezikovno motnjo potrebuje več spodbud in pomoči. V predšolskem obdobju lahko takšen zaostanek vpliva na otrokovo socialno vključevanje.

- Otroci z zmernimi govorno-jezikovnimi motnjami

Razumljivost otrokovega govora je zmanjšana zaradi ene ali več motenj, kot so nadomeščanje, popačenje in izpuščanje več glasov ali zlogov, neustrezna raba ali izpuščanje besed, skromnejše besedišče, neustrezna sintaksa, krajša povprečna dolžina povedi, zaostanek v fonološkem razvoju, neustrezní ritem, tempo in hitrost govora. Tako v predšolskem kot v šolskem obdobju potrebuje sistematično pomoč in podporo pri usvajanju, utrjevanju in izkazovanju znanja. Težave so lahko na področju

priklica besed, zapomnitve novih izrazov, tvorbe povedi, z besednim redom, besedno morfologijo in fonologijo.

- Otroci s težjimi govorno-jezikovnimi motnjami

Otrokova govorno-jezikovna komunikacija je glede na otroke enake kronološke starosti zelo omejena. Otrok se sporazumeva z gestami, posameznimi glasovi, besedami in kratkimi povedmi, v omejenem obsegu, pretežno z osebami iz ožje okolice. Otrokovo razumevanje jezika je lahko slabo razvito, zato potrebuje prilagojen način podajanja informacij in uporabo konkretnih vizualnih pripomočkov. Razumljivost otrokovega govora je zmanjšana, medtem ko je tempo usvajanja jezika bistveno okrnjen in potrebuje logopedsko obravnavo, tako v predšolskem kot v šolskem obdobju.

- Otroci s težkimi govorno-jezikovnimi motnjami

Pri otroku s težko govorno-jezikovno motnjo se izraža velik zaostanek ali težke motnje funkcionalne komunikacije z vrstniki in odraslimi. Moteni so vsi vidiki govora in jezika ter komunikacije: pragmatika, semantika, sintaksa, fonologija, artikulacija in fluentnost. Otrok za sprejemanje jezika potrebuje veliko konkretnih pripomočkov in poenostavljen način govora. Otrok se govorno ne izraža ali je njegov govor za okolico nerazumljiv. Težave se lahko pojavijo tudi pri prenašanju pomena s kretnjo. Otrok potrebuje logopedsko pomoč.

2.6 Med govorno-jezikovne motnje uvrščamo tudi selektivni mutizem

Med govorno-jezikovne motnje uvrščamo tudi selektivni mutizem (v nadaljevanju SM), pri katerem gre za težave na ravni rabe jezika v različnih socialnih kontekstih (Selective Mutism, b. l.), zato govorimo tudi o pragmatični jezikovni motnji.

American Speech-Language-Hearing Association (v nadaljevanju ASHA) opredeljuje selektivni mutizem kot kompleksno anksiozno motnjo v otroštvu, za katero je značilna otrokova nezmožnost govoriti in učinkovito komunicirati v izbranih družbenih okoljih, kot je vrtec ali šola. Nekateri otroci nikoli ne govorijo zunaj doma, nekateri šepetajo, nekateri govorijo le z nekaj izbranimi ljudmi, zato pravimo, da se vzorec mutizma posameznika lahko zelo razlikuje. Otroci s selektivnim mutizmom običajno ne govorijo v vrtcu ali šoli, včasih komunicirajo le z neizgovorjenimi ali ne glasnimi sredstvi (npr. s kazanjem, kimanjem, pisanjem). Nekateri otroci s selektivnim mutizmom so sramežljivi in se ne marajo pogovarjati z ljudmi, ki jih ne poznajo. Običajno začnejo govoriti, ko se počutijo udobneje.

Otroci s SM imajo sposobnost govora, vendar tega morda ne storijo v socialnih situacijah, kjer se počutijo neprijetno in se pričakuje, da bodo govorili. Precejšnje število otrok s SM ima govorno-jezikovne pomanjkljivosti in glasovno napetost, kar vpliva na njihovo sposobnost vokalizacije in verbalizacije.

Otroci imajo lahko poleg selektivnega mutizma tudi socialno anksioznost, separacijsko anksioznost, jezikovne motnje, motnje senzorne integracije in podobno (Mandl, 2021).

2.6.1 Selektivni mutizem

Selektivni mutizem je anksiozna motnja, zaradi katere otrok zunaj varnega domačega okolja oziroma v manj znanih socialnih situacijah ne govori. Večina ne zmore govoriti z odraslimi ali vrstniki v šoli oziroma vrtcu in javnosti. Otroku lahko komunicira s kimanjem in kazanjem, lahko sploh ne. Vzrok za to vedenje je strah (Mandl, 2021).

Selektivni mutizem se običajno pojavi med tretjim in osmim letom starosti. Večina predšolskih otrok kaže določene znake, stiske v novih in neznanih situacijah, npr. molčečnost ali manj izrazito mimiko (Skamlič, 2022).

Tako kot govor z odraslimi je tudi pri razreševanju selektivnega mutizma v odnosu do otrok najpomembnejši odnos. Otroku z drugimi otroki ne govori, ker se z njimi ne počuti varno. Najpomembnejše je, da otroku, če se ne igra z drugimi, najprej pomagamo pri vključevanju v igro. Ko se bo otrok z drugimi otroki počutil varneje, bomo lažje začeli delati tudi na verbalni komunikaciji.

Če otroka nehamo spodbujati h govoru in vključevanju, da se spoprime s svojimi strahovi, ne bo začel govoriti. Pomembno je, da otroka ne silimo, ampak ga spodbujamo, da se korak za korakom premika iz cone udobja. Tako kot nekdo, ki se boji pajkov, ni sposoben prijeti pajka, vendar je na začetku morda sposoben biti v njegovi bližini in se nato po korakih premikati do težjih ciljev. Enako je pri selektivnem mutizmu (Mandl, 2021).

2.6.2 Značilnost selektivnega mutizma

Osnovna značilnost selektivnega mutizma je, da otrok v nekaterih situacijah ne more govoriti. Otroku sproščeno komunicira v domačem okolju, s starši, medtem ko je v vrtcu ali šoli tiho ali komunicira v zelo omejenem obsegu. Večji, ko je pritisk nanj, naj govori, bolj se zapira vase (Skamlič, 2022).

Obstajajo določene značilnosti, ki so skupne vsem otrokom s to težavo. Vsak posameznik razvije še dodatne načine vedenja in odzivanja (Kesič Dimić, 2010).

Posamezniki s selektivnim mutizmom se lahko kažejo s socialno anksioznostjo in socialno fobijo. Simptomi socialne anksioznosti in socialnih fobij lahko vključujejo naslednje značilnosti (Selective Mutism, b. l.):

- pomanjkanje očesnega stika,
- oklepanje staršev,
- skrivanje,
- bežanje,
- jok,
- izogibanje v pogovorih,
- strah pred zasmehovanjem.

2.6.3 Stopnje izraženosti selektivnega mutizma

Lestvica (Shipon Blum, 2006), s katero ocenjujemo težavnost znakov selektivnega mutizma, je naslednja:

- Stopnja 0 (brez komunikacije) – otrok se ne odziva na komunikacijske pobude in ne začneja komunikacije.
- Otrok se ne pogovarja, nepremično stoji, njegov obraz je brezizrazen, ne vzpostavlja očesnega stika, deluje otrplo ali navidezno ignorira osebe, ki skušajo z njimi vzpostaviti komunikacijo.
- Stopnja 1 (nebesedna komunikacija) – otrok se odziva na komunikacijo in jo začneja tako, da kaže, kima, piše, uporablja znakovni jezik, kretnje, predmete (npr. vzame barvico, ko želi risati).
- Stopnja 2 (prehod na besedno komunikacijo) – otrok se odziva na komunikacijo in jo začneja z glasovi (npr. godrnja, oponaša živali, izgovarja posamezne glasove, stoka).
- Stopnja 3 (verbalna komunikacija) – otrok se odziva na komunikacijo in jo začneja z govorom, ki je lahko spremenjen, pootročen, ali uporablja naučene fraze, šepetanje, občasno tudi govori.

2.7 Prilagoditve za predšolske otroke z govorno-jezikovno motnjo

V Navodilih h kurikulumu za vrtce (Čas, Kastelic in Šter, 2003) so opisane prilagoditve za tri večja področja. To so časovne prilagoditve, prilagoditve prostora, didaktičnih pripomočkov in opreme ter prilagoditve izvajanja področij dejavnosti.

– Časovne prilagoditve

Če otrok slabo razume govor, potrebuje več časa, da sprejme, predela in razume podano verbalno informacijo. Potrebno je sprotno preverjanje, ali otrok povedano res razume ali zgolj posnema odzive drugih. Prav tako potrebuje čas, da se na pobudo vzgojiteljice odzove.

Odrasli v vrtcu morajo imeti dovolj časa za umirjeno komunikacijo z otrokom z GJM: za pogovor, pripovedovanje, dodatno razlago. Pri posredovanju novih vsebin naj govorijo počasi in razločno. Otrok potrebuje več ponovitev in dodatno razlago.

Tudi druge otroke navajamo na to, da upoštevajo otrokovo posebnost in počakajo na otrokov odziv. Primerno ravnanje odraslih in vrstnikov otroku daje občutek sprejetosti, uspešnosti in enakovrednosti v oddelku ter razvije pozitivno samopodobo in se ne izogiba sporazumevanju.

– Prilagoditve prostora

V vrtcu mora biti zagotovljen ustrezno velik prostor za izvajanje individualne obravnave v igralnici in po potrebi v ločenem prostoru za individualno strokovno delo z otrokom in njegovimi starši.

Skamlič (2022) navaja, da naj bo otrok z GJM pogostejše ob vzgojiteljici, da mu lahko pojasni dogajanje, ponovi ključne besede in ga spodbuja. Kadar otrok slabo razume in slabo govori, potrebuje več vizualnih ponazoril, s katerimi mu približamo jezik, glasbil za krepitev ritma in tempa, poslušanja, razlikovanja zvokov itd.

– Prilagoditve izvajanja področij dejavnosti

Namestitev otroka z GJM naj bo usklajena tako, da bo imel zagotovljene optimalne možnosti za učinkovito delovanje in sodelovanje. Predvsem je pomembna prijetna in umirjena čustvena klima, v kateri se otrok dobro počuti in se sproščeno sporazumeva s sovrstniki. Pomembni so odnosi odrasli – otrok – drugi otroci.

Otrok bo sledil bolj pozorno in se odzival, če bo v ospredju, blizu odraslega, ki mu bo lažje pomagal, ponovil navodila, ga spodbujal in vzdrževal očesni stik.

Jasno sprejeta in pravilno razumljena informacija otroku omogoča vključevanje v oddelok, zato naj se dejavnosti ponudijo tako, da lahko uporablja vse možne poti sprejemanja. V nasprotnem primeru otrok postane negotov, odrinjen in zaradi neustreznih odzivov nesprejet v oddelku.

Nekateri otroci z GJM imajo tudi težave gibanja. Te otroke je treba še posebej spodbujati, da se po svojih zmožnostih vključujejo v vse dejavnosti in vztrajajo pri izvajanju.

Veliko vzgojiteljev usmeri pozornost igram dihanja in pihanja ter razvijanju motorike govoril. Ob različnih in raznovrstnih zabavnih igrah otroci urijo izpihovanje, vsrkavanje, oblizovanje itd.

Pri otroku z GJM sta stopnja motenosti in odzivanje od otroka do otroka različna, zato je komunikacijo nujno prilagoditi otrokovim komunikacijskim sposobnostim. Preiti mora vse faze govornega razvoja, ne glede na starost. Potrebuje veliko časa, ponavljanja in vztrajnosti. Besedo (poved) bo razumel in ponovil šele, ko jo bo pogosto srečeval in osvojil. Besedišče se mora prilagajati otrokovim govorno-jezikovnim sposobnostim.

Odrasli otroka ne učijo govoriti in ne popravljajo njegovega govora. Spodbuja se ga k besedni komunikaciji, pri tem mora imeti možnost izražanja besed in misli.

Pripovedovanje zgodb, pravljic ... odrasli dopolnijo z dodatnimi vtisi po različnih sprejemnih poteh, zato otrok s težjo GJM potrebuje več spodbud, časa, razlag, preverjanja, razumevanja in dodatne pomoči.

Odrasli s svojim odnosom do otroka z GJM učijo tudi otrokove vrstnike, kako se sporazumeti in graditi socialne odnose. Tako ga vrstniki ob različnih dejavnostih spontano spodbujajo k besednemu izražanju.

Vzgojitelji in pomočniki mu pomagajo premostiti začetne težave in ga spodbujajo k dejavnemu vključevanju v vse dejavnosti področja umetnosti.

2.8 Ocena napredka predšolskega otroka z govorno-jezikovno motnjo

Pri oceni napredka predšolskega otroka z beleženjem ne želimo in ne moremo določati stopnje razvoja otroka, temveč samo ugotavljamo, katere sposobnosti je otrok že usvojil in katerih ni.

Ugotavljajmo, kako otrok deluje v skupini in kako rešuje težave. To pomaga pedagogu pri načrtovanju dela v skupini in pri individualizaciji dela v skupini.

Ne ocenjujemo otrokovega uspeha oziroma neuspeha. To je samo evidentiranje tistih področij, na katera moramo biti še posebej pozorni pri delu z otrokom (Vizjak Kure, 2010).

S pomočjo izvajanja vaj oziroma dejavnosti:

- spodbujamo razvijanje pravih gibalnih vzorcev;
- pomagamo odpravljati prikrita nepravilnosti v gibalnem razvoju;
- težimo k vzpostavljanju pravih mišičnega tonusa;
- spodbujamo razvoj govora z gibalnimi stimulacijami;
- spodbujamo razvoj senzomotorike, grafomotorike in vizualno-motorične koordinacije;
- razvijamo prostorsko orientacijo, omogočamo spoznavanje in zavedanje telesa ter gibanja;
- razvijamo zaznavanje, pozornost, zbranost, spomin, mišljenje;
- razvijamo sposobnosti sprejemanja in produkcije ritma, tempa, jakosti, barve in višine zvoka ter melodije;
- usposabljam govorne organe za funkcijo govora;
- spodbujamo pridobivanje in korekcijo glasov ter razvijanje govora in jezika kot sredstva za komunikacijo.

Spodbujamo dejavnost otrok in spretnosti v zanimivih, čustveno bogatih, resničnih ali ustvarjenih situacijah. Tako otroci dejavno vplivajo na svoj razvoj in preizkušajo svoje spretnosti.

S prilagojenimi dejavnostmi programa, ki otrokom omogočajo uspešnost pri njihovem izvajanju, krepimo pozitivno samopodobo otrok ter ustvarjamo varno in spodbudno okolje za razvoj (Vizjak Kure, 2010).

Globalna ocena je opis otroka, v katerega spada vse, kar nam pomaga razumeti otrokove težave in uvideti, katera so njegova močna področja.

Ocena napredka predšolskega otroka zajema njegovo uspešnost pri razvoju motorike, zaznavnih in spoznavnih sposobnostih govora in jezika, skrbi zase in socializacije.

Na področju fine motorike opišemo njegovo spretnost rokovanja z majhnimi predmeti, zlaganje, prepogibanje papirja, trganje papirja, slikanje s prsti, zapenjanje gumbov itd. Na področju grafomotorike opišemo prijem pisala, potrebno debelino pisala, pritisk na podlago, spontano risbo in kopiranje ter likovne tehnike, pri katerih je otrok uspešen.

Opazujemo in opišemo tudi otrokovo gibanje, koordinacijo in spretnosti, npr. dobre oblike gibanja (spreten je pri plezanju) in slabe strani (ne zna ujeti žoge). Pomembno je tudi vedeti, s katero roko otrok pretežno izvaja dejavnosti in katere so to.

V oceni napredka sta pomembni tudi stanje čutil in zaznavanje, v kateri opišemo vse posebnosti, povezane s čutili, ter kako slušno zaznava zvoke, govor in se nanje odziva, npr. uporaba očal, škiljenje, približevanje glave risbam ali predmetom, poslušanje kratke zgodbe ali pri poslušanju pripovedovanja kratke zgodbe postane nemiren.

Pri vidnem zaznavanju opišemo otrokovo vidno opazovanje, razlikovanje in vidno sledenje. Če so kakšne posebnosti pri drugih čutilih, opišemo tudi to, npr. ne mara božanja po glavi ali všeč mu je, če ga močno stisnemo.

V vidno-motorično koordinacijo in orientacijo spadajo vse dejavnosti, ki so povezane z gibanjem ene ali obeh rok, ki jih nadzira oko: risanje, barvanje, rezanje, zgibanje, povezovanje, lepljenje, zapenjanje, odpenjanje, odpiranje, zapiranje, sestavljanje, metanje, lovljenje, ploskanje itd.

Ocenimo tudi orientacijo v prostoru (npr. ali otrok zna sam na stranišče, se znajde na igrišču) in orientacijo v času (npr. ali otrok pozna pojme danes, včeraj, jutri, pozneje, zdaj in ali ve, kdaj se bliža čas, da gre domov).

Govor in jezik pri oceni otrok z GJM sta najobširnejša in ju sestavljajo: razumevanje govora, govorno izražanje, neverbalna komunikacija in socialna komunikacija. Ko opazujemo otroka, opišemo tudi, kako se otrok odziva na govor, pesmice, navodila, kaj razume in kako se odziva na besedne spodbude, kako izraža svoje potrebe, želje, misli, kako si zapomni pesmice, katere jezikovne vsebine ga najmanj/najbolj pritegnejo. Posebej moramo biti pozorni pri otrocih, ki nič ne govorijo. Včasih pri dejavnostih posnemajo druge otroke in prikrijejo, da nas ne razumejo.

Pri usmerjenosti procesov opišemo otrokovo pozornost, zbranost in motiviranost za sodelovanje v različnih dejavnostih. Kaj otroka motivira za delo in v katerih dejavnostih je najbolj/najmanj zbran. Pri skrbi zase nas zanima, kako otrok razvija samostojnost, na katerih področjih zna skrbeti zase in na katerih potrebuje pomoč (oblačenje, slačenje, osebna nega, hranjenje).

Pomembna informacija pri oceni otrokovega napredovanja za pedagoge so tudi socialna vključenost otroka, samopodoba in vedenjske posebnosti. Otroci s težjimi GJM se včasih težko vključujejo med vrstnike, saj ne morejo slediti komunikaciji, vrstniki jih ne razumejo in zato razvijejo mehanizme neželenega vedenja. Z opisom tega področja osvetlimo težave, na katere bomo pozorni pri izvajanju programa. Kadar težave obstajajo, opišemo otrokovo čustvovanje in vedenje, npr. nemir, hiperaktivnost,

agresivnost, umirjenost, pasivnost. Kadar imamo na voljo psihologa, vključimo v oceno kratek povzetek njegovega mnenja (Skamlič, 2022).

2.9 Mejniki v govorno-jezikovnem razvoju otrok od četrtega do šestega leta

Mejniki ali kritična obdobja so določena ključna vedenja, ki se v razvoju običajno pojavljajo v določenem zaporedju in so pomembna za posamezno razvojno obdobje. Mejniki so pomembni predvsem zato, ker je otrok v kritičnem ali oblikovalnem obdobju najbolj dojemljiv za določene učne izkušnje in je učenje te veščine takrat najučinkovitejše. Povedo nam, ali se določen otrok ustrezno razvija, pomagajo nam tudi pri načrtovanju dejavnosti za spodbujanje razvoja šibkih področij (Skamlič, 2022).

2.9.1 Mejniki v govorno-jezikovnem razvoju predšolskega otroka – od četrtega do petega leta starosti

Otrok do petega leta že govori jasno, tekoče in razumljivo. Njegove povedi so dolge, kompleksne, povezuje vzrok in posledico. Ne zna zgolj pripovedovati, temveč že ve, kaj pomeni »hecati se« in kaj »zlagati se«. Slovnica govora je že povsem podobna slovnici govora pri odraslem. Približno polovica otrok pravilno izgovarja vse glasove, težave so lahko prisotne s šumniki in glasom /r/ (Skamlič, 2022).

V nadaljevanju preglednici ena in dve opisujeta razumevanje in izražanje otroka od četrtega do šestega leta starosti.

Preglednica 1: Razumevanje in izražanje otroka od četrtega do petega leta starosti

Razumevanje	Izražanje
Razume in izpolni navodilo, sestavljeno iz treh delov, npr.: »Poberi knjigo, jo odnesi v sobo in daj Maji.«	Njegove povedi so dolge od štiri do pet besed in sestavljene, povezane s predlogi.
Razume zapletena vprašanja in povezuje več informacij v celoto.	Pove, koliko je star.
Razume izraze 'včeraj', 'danes', 'jutri', 'zjutraj', 'potem', 'ponoči', 'popoldan', 'vedno' in 'nikoli' ter z njimi povezuje dogodke, za katere ve, da si sledijo v zaporedju.	Njegov besednjak se zelo poveča (tudi več kot 1.000 besed).
Prepozna trikotnik, krog in kvadrat.	Pravilno uporablja pretekli in prihodnji čas s pomožnimi glagoli; zna uporabiti

	pogojnik.
Pokaže, razume in poimenuje vse osnovne barve.	Zelo veliko sprašuje, predvsem 'kdo', 'zakaj', 'kako'.
Razume in odgovori na vprašanja, v katerih mora sklepati na odgovor iz svojih izkušenj, npr. »Kaj storiš, če se urežeš v prst?«	Veliko sprašuje o svetu okrog sebe in postavlja vprašanja o povezavi med predmeti in o vzorčno-posledičnih povezavah.
Pozna pojme, ki opredeljujejo en predmet glede na drugega, npr. 'večji', 'manjši', 'zgoraj', 'spodaj', 'zadaj', 'poleg'.	V nesestavljenih povedih je slovnica večinoma urejena, npr. »Največja breskev je moja.« Občasno uporablja nepravilno množino, npr. človeki.
Razume zaimke in večino sintakse.	Na preprost način opiše predmet ali dogodek, spontano uporabi pridevnike in prislove.
Razume šale, uganke, besedno pretvarjanje v pravljicah.	Pojasni pomen posameznih znanih besed.
Pozna in razume nekatere nadpomenke, podpomenke in sopomenke.	Pravilno izgovarja vse glasove (občasno so še nepravilni sičniki, šumniki in glasova L in R), vendar se še zgodi, da izpusti zlog ali glas v dolgih, neznanih besedah.
Pozna pridevnike in samostalnike za pogosto uporabljena nasprotja, npr. 'velik-majhen', 'težko-lahko', 'dan-noč'.	
Razume pojem števila do 4 ali več in šteje v zaporedju do 10.	Njegov govor je popolnoma razumljiv.
Razume, da ljudje razmišljajo drugače.	Ponovi poved, sestavljeno iz 9 zlogov.

2.9.2 Mejniki v govorno-jezikovnem razvoju otroka – od petega do šestega leta starosti

Otrok do šestega leta govori tekoče in razumljivo, govor uporablja na različne načine. Njegove povedi so dolge, kompleksne, povezuje vzrok in posledico, izraža zapletene odnose in opredeli pojme. Pripoveduje o dogodkih, ki so se zgodili, se dogajajo ali se bodo zgodili v urejenem zaporedju. Zbrano posluša daljše pripovedovanje in vsebino kasneje obnovi (Skamlič, 2022).

Preglednica 2: Razumevanje in izražanje otroka od petega do šestega leta starosti

Razumevanje

Otrokova slušna pozornost lahko traja 20 minut.

Ponovi poved, sestavljeno iz osem do devet besed.

Izpolni trojno navodilo.

Razume več različnih vrst povedi, zmedejo ga lahko le kompleksnejše.

Komunicira z ljudmi na različne načine: sprašuje po pomenu besed, zahteva informacije, odgovarja na vprašanja ...

Pogovarja se tudi z neznanci.

Govorno lahko sodeluje v skupini in ne le z enim sogovorcem.

V pogovoru se zna prilagoditi spremembi teme.

Razume nekatere časovne pojme, npr. včeraj, danes, jutri, prvi, potem, nato, prejšnji teden.

Razume besede, ki označujejo prostorska razmerja, npr. zgoraj/na, zadaj/za, daleč/blizu, ali prvi, v sredini, zadnji.

Pozna veliko pridevnikov, ki označujejo nasprotja, npr. velik/majhen, hiter/počasen, in nekatere primerjalne pridevnike, npr. večji.

Razume razliko med besedama enako in različno.

Besede zna razvrstiti na zloge in iz zlogov sestaviti besede. Sliši prvi in zadnji glas v besedi ter pravilno glasuje preproste besede.

Globalno prepozna besede in se nauči branja preprostih besed z vezavo.

Lahko se nauči črke, poveže glas s črko.

Razume, da besedilo v knjigi teče od leve proti desni in od zgoraj navzdol.

Izražanje

Zna povedati svoj domači naslov.

Njegove povedi so dolge štiri do pet besed.

Njegov besednjak lahko obsega že več kot 2.000 besed.

Zna opredeliti predmete glede na njihovo uporabo (npr. jem z žlico) ali glede na to, iz česa so narejeni.

Obnovi preprosto zgodbo ali nadaljuje začeto preprosto zgodbo v nekaj povedih.

Prešteje 10 predmetov in se uči pojma števila 20.

Uporablja vprašalne povedi z več vprašalnici, npr. kaj, kje, kdo, kako, zakaj, koliko, čigav.

Izgovarja pravilno večino glasov govora in 90–100 % njegovega govora je razumljivega tudi neznancu.

Pravilno uporablja veliko osebnih in svojilnih zaimkov, npr. ona, njo, naše.

Pravilno uporablja množino in dvojino pri večini samostalnikov.

Pravilno slovnično izrazi sedanji, pretekli in prihodnji čas.

V sestavljenih povedih pravilno uporablja nekatere veznike, npr. ker, zato, da.

Grabljevec pravi, da otrok od enega do dveh let starosti začenja razumeti, da imajo stvari imena. Poimenuje različne predmete, začne uporabljati večje število glagolov, z besedami izraža čustva, tvori enostavne stavke.

Od drugega do 2,6 leta otrokov besednjak obsega okrog 400 besed, med njimi so pogostejše vezniki, predlogi, členki. Stavek je sestavljen iz treh do štirih besed, tvori že dvojino, množino in glagole postavlja v preteklik.

Od 3,6 do pet let otrokov besednjak narašča, obsega od 2.000 do 10.000 besed. Pojavljajo se večdelne povedi, sestavljene iz podredij in priredij, z veznikom prej in potem.

Po petem letu se otrokov besednjak ne širi več tako hitro kot prej. Otrok tvori čedalje kompleksnejše povedi in govor že prilagaja poslušalcu. Otrokov govor se razvija v procesu sporazumevanja (Grabljevec, 2011).

3 LUTKE

Lutka ima posebej velik pomen za otroka, saj vpliva na čustveni, socialni razvoj, spodbuja govor, komunikacijo, razvoj domišljije, otrokovo ustvarjalno mišljenje, razvija spretnost pisanja in branja, izboljšuje fino motoriko, razvija samozaupanje, omogoča sproščanje strahov in doseganje osebnega zadovoljstva. Tudi tihi, zelo mirni in egocentrični otroci vzpostavijo stik z lutko, ki pozitivno vpliva nanje. Tihi otroci veliko lažje komunicirajo z lutko kot z odraslo osebo – vzgojiteljem. Egocentrični otroci se zaradi svojega ega težko prilagajajo v družbi, lažje se prilagodijo lutki (Horvat, 2013).

Pri uresničevanju ciljev katerega koli vzgojnega področja ima lutka veliko vrednost. Prav posebno uporabna je za razvijanje in oblikovanje govora. Njen pomen je v tem, da je za otroke tako privlačna, da nedvomno aktivira vsakega otroka, bodisi da se z lutko igra sam ali jo doživlja kot gledalec, ko jo posluša, ji odgovarja, se z njo pogovarja, pove ji pesmico, če lutka želi itd. Vse ji ustreže. Lutka izvabi besedo tudi manj sproščenim otrokom. Obrača se npr. neposredno na molčeče ali govorno manj razvite, a tudi druge otroke, da jih pritegne v razgovor. Zastavlja vprašanja ali odgovarja sama, pripoveduje, kaj se je zgodilo ali pove otrokom pravljico.

Vzgojiteljica lahko izkoristi, da lutka neprisiljeno, toda učinkovito vpliva na govor. Tako npr. lutka opozori na čisto in pravilno izgovarjavo. Prav tako najdemo priložnost za vajo v uporabljanju pravilnih slovničnih oblik – števila, sklonov, pridevniških stopenj in drugih. Pri sestavljanju besedil se je treba izogibati vsiljivemu poučevanju otroškega govora (Dolanc, 1967).

Lutke nudijo privlačen način poučevanja otrok o pravilih pogovora in slovnice, pomagajo pri artikulaciji zvokov in ilustrirajo jezikovne koncepte.

Ni nam treba biti mojster lutkarja, da ustvarimo artikulacijsko in jezikovno magijo. Lutke lahko služijo kot način dramatizacije konceptov, spoznavanja pravil pogovora, podpiranja tekočega govora, pomoči pri artikulaciji zvokov in povezovanja otrok s pismenostjo. Najpomembnejše je, da lahko očarajo otroke in naredijo učenje zabavno. Lutke so lahko privlačno in učinkovito orodje za doseganje ciljev govornega jezika. Skozi čustvene zgodbe otroci ustvarijo scenarije, ki oživijo osebna čustva in podpirajo reševanje problemov. Lutka lahko ustvari varen prostor, kjer otrokom pomaga najti glas za samo izražanje (Siciliano, 2016).

Lutka ima lahko svoj prepoznavni glas, zna peti, si izmišljati besede in izraze za neznane dogodke. Zna povedati zgodbo oziroma pove zgodbo neke druge nastopajoče osebe in tako spremeni zorni kot, pogled na celotno zgodbo. Zna govoriti tudi v narečju

ali žargonu. Lahko potolaži otroka ali ga opozori na stvari, ki jih je morda pozabil narediti.

Lutka je radovedna in rada sprašuje, pogosto zelo izzivalno. Pripravljena je pomagati otroku, včasih pospraviti ali skočiti, ko ga je strah zlesti skozi predor, oditi k zdravniku ali si umiti zobe. Lahko poosebi čas, letne čase, mesece, dneve, matematične pojme, črke iz abecede in še veliko drugih stvari.

Lutka otroku nudi sproščeno sodelovanje v učnem procesu. Otroci se ob prisotnosti lutke hitreje opogumijo in prevzemajo dejavno vlogo (Retuznik Bozovičar in Krajnc, 2010).

Skozi lutko ustvarimo komunikacijo, ki je manj »ogrožajoča« od običajne komunikacije »iz oči v oči«. Pri tem lutka postane ščit, pomočnik, posrednik in s tem dobi posebno moč pri neverbalnih oblikah komunikacije. To je izjemnega pomena pri otrocih, neveščih verbalne komunikacije (Borota, Geršak, Korošec in Majaron, 2006).

3.1 Mimična lutka

Otrok najprej sprejema neverbalno komunikacijo, postopoma si bogati govorno izražanje. Pri tem imajo pomembno vlogo prav mimične lutke (značilnost odpiranja ust). Rokavice, nogavičke ali papirne vrečke na rokah z odpiranjem ust posnemajo in poudarjajo otrokovo izgovarjavo (Retuznik Bozovičar in Krajnc, 2010).

Lutka, ki s poudarjenim gibanjem čeljusti spominja na odpiranje ust pri človeku ali odpiranje in zapiranje gobčka pri živalski figuri, je ročna mimična lutka. Za premik čeljusti potrebujemo svojo dlan, ki s premikanjem palca proti ostalim štirim prstom spominja na delovanje čeljusti. Kadar je glava lutke oblikovana iz mehkega materiala (penaste gume, gume lateksa ali mehkega blaga), vpliva premik čeljusti na grimase celotnega obraza, na mimiko. Če si na roko nataknemo rokavičko z enim prstom, dobimo mimično lutko (rokavička palčnik, ki je najpreprostejša mimična lutka). Roko položimo tako, da je del s štirimi prsti zgoraj, palec pa spodaj. Tako postavljena dlan predstavlja lutkino glavo z usti. Lutko rokavičko si z dodatki, kot so ušesa, smrček, lasje, oči, hitro spremenimo v različne osebe ali živali (Varl, 1997).

V vrtcu za izdelavo mimičnih lutk najpogosteje uporabljamo nogavice. Preproste lutke lahko preprosto izdelamo iz vsakdanjih materialov. Iz blaga in polnila oblikujemo kroglici ter ju prišijemo na nogavico. Iz blaga izrežemo oči, usta in nosnice. Grivo izdelamo iz volne. Iz pene oblikujemo ušesa in jih nalepimo na glavo.

3.2 Lutka od vzgojitelja k otroku

Pomembno je, da vzgojitelj verjame v moč lutk, da jih pogosto uporablja, vendar s pravo mero in v različnih oblikah ter ob različnih priložnostih. Poznati in razumeti mora pomen lutk kot metafore. Skozi lutkovno dejavnost bo odkril nagnjenja in nadarjenost v vsakem posameznem otroku. Včasih ga lutka prisili, da postane »drugi« v skupini (Retuznik Bozovičar in Krajnc, 2010).

Ob prihodu otrok v vrtec jih sprejme navihana, razigrana, radovedna, živahna, žalostna lutka, prav takšna, kot so oni. Ta lutka je z otroki in vzgojiteljem skoraj vsak dan (ob različnih priložnostih, pri jutranji dobrodošlici, poznavanju barv, utrjevanju prvega glasu, dogovoru o pravilih ...).

Vzgojitelj se s sporočanjem skozi lutko otrokom približa in pridobi njihovo zaupanje. Naenkrat postane lutka pravljicar, ustvarjalec nečesa magičnega. Takšnega vzgojitelja vidijo otroci kot osebo, ki prinaša veselje in zadovoljstvo. Vzamejo ga za svojega, s katerim lahko delijo veselje ali žalost. S tem so vzpostavljeni osnovni pogoji medosebne komunikacije.

Preprosta vzgojiteljeva lutka otroka spodbudi k lastni ustvarjalnosti. Otroci, ki lutke uporabijo v svoji predstavi in jih izdelajo sami, so lahko zelo preproste. Ni pomemben lutkin videz, temveč kaj otrok čuti do te lutke. Osnovno izhodišče uporabe lutke v vrtcu sta komunikacija in sproščanje z njo (Borota idr., 2006).

Dober neprisilen vzgojitelj, ki želi vstopiti v svet otrokovih kvalit, mora otroka spodbujati pri izražanju njegovih misli in pogledov, sam pa prisluhniti otroku (Glasser, 1998). Naša dolžnost in otrokova pravica je olajšati njegov prihod iz egocentrične faze v socialno; lutka bo pomembna pomočnica tako v vzgojiteljevih kot tudi v otrokovih rokah (Ivon, 2010).

3.3 Komunikacija v igri z lutko

V lutkovnem gledališču igralec komunicira z občinstvom prek posrednika – lutke. Igralec se mora odreči svojemu jazu in vso svojo energijo usmeriti v lutko. V gledališki igri igralec potrjuje svoj ego, medtem ko je v igri z lutko le-ta v ospredju.

Neposredna komunikacija v vrtcu v gledališki igri ustreza egocentričnim otrokom, ki želijo poudariti svoj ego. Svoj ego bo moral podrediti lutki, če bo želel skozi njo vzpostaviti odnos z drugimi. Komunicirati z lutko si bo upal plašen otrok, ker mu je le-ta »ščit«, drugi jaz, skozi katerega sporoča (Borota idr., 2006).

Vzgojitelj predstavlja avtoriteto v komunikaciji otrok-vzgojitelj. Če se otrok težko spoprime s težavo, je lutka lahko pomočnik. Hkrati predstavlja neko novo avtoriteto, s katero otrok lažje komunicira.

Pomembni elementi interakcije med otroki in odraslimi (Pustotnik, 2021):

- pogostost pozitivnih interakcij z otroki: nasmeh, dotik, prijem, govorjenje v višini otrokovih oči;
- odzivanja na otrokova vprašanja in prošnje;
- spodbujanje k zastavljanju vprašanj, razgovora, udeležnosti;
- pozorno in spoštljivo poslušanje;
- uporaba pozitivnih navodil, usmeritev; spodbujanje želenega vedenja, preusmerjanje otroka na bolj sprejemljive dejavnosti in vedenje, reševanje konfliktov na bolj sprejemljiv način, dosledna in jasna navodila na kritike in kazni;
- spodbujanje ustrezne (upoštevajoč otrokovo starost) neodvisnosti.

Vzgojitelju in otroku že izbira lutke, kot metode za doseg kurikularnih ciljev, prinese pozitivna pričakovanja, s prijetnimi čustvi in visoko motivacijo za delo. Pomembna sta vzgojiteljev slog vodenja in njegova ustvarjalnost. Delo temelji na skupni igri otrok, ob tem se otroci učijo komunikacijskih in socializacijskih spretnosti. Pri izdelavi lutk si otroci bolj pomagajo kot pri ustaljenih dejavnostih. Tudi pri nastajanju prizorov delo poteka v majhnih skupinah. Otroci skupaj načrtujejo, razvijajo ideje ter ustvarjajo dialoge in scenarij. Pri tem usklajujejo mnenja, se medsebojno dogovarjajo in pomagajo. In sicer vse za skupni cilj – nastop (Korošec, 2015).

Otroci se z lutko sproščeno pogovarjajo, ji zaupajo, se je želijo dotikati in jo božati. Dejavno jo vključujejo v svoje delo, saj jo sprejemajo kot živega člana svoje skupine. Lutka otroke čustveno prevzame, saj je njihov zaupnik in zaveznik. Tako da je komunikacija ob uporabi lutke (katerekoli vrste) zelo dobra, je sekundarna in poteka v več smereh. Ko je otrok izpostavljen pritiskom in stresu, je pomembno, da najdemo sredstvo, ki mu to olajša. Komunikacija s simbolnim jezikom, verbalnim ali neverbalnim, je lahko rešitev za boljše sporazumevanje med vzgojiteljem in otrokom (Borota idr., 2006).

V lutkovni igri otroci delajo, se pogovarjajo in nastopajo z liki lutk »kot da« so; lutka uporablja različne kretnje, govor, da bi posredovala tisto, kar si predstavljajo. Vse to zahteva decentracijo, premagovanje kognitivnega egocentrizma – nezmožnosti razumevanja tujega doživljanja predmeta. Lutkovni lik predstavi tudi določena čustvena

stanja, kar dosežemo z glasom in kretnjami lutke. Prispeva tudi k razumevanju čustev lika in tudi k razvoju lastnih višjih čustev – sočutja (Ivon, 2010).

Hiltrec (1991) pojasnjuje, da otrok v igrah vlog z lutko blaži številne strahove in sprejema situacije, ki so v resnici težke in jih težko prenaša. Otroci se radi igrajo zdravnika in pacienta, saj je zdravnik oseba, ki jih navdušuje, a hkrati se ga bojijo. V vlogi zdravnika lažje razumejo nujnost neprijetnih posegov, ki so jih videli pri zdravniku – dajanje injekcij, šivanje ran. S tolažitvijo »pacienta« se otrok dejansko potolaži in pomiri ter tako zmanjša strah v realni situaciji. S posredovanjem lutke lahko otrok in tudi odrasli lažje preživijo strah in druga čustva. Uspešno premagujejo različne težave, medtem ko lutka prevzema negativna vedenja, agresivna stališča in druga negativna čustva brez občutka krivde, kar je pomembno za celoto.

Igra, prek katere se učijo otroci, je najučinkovitejša. Igra otroku omogoča interakcijo in komunikacijo s širšim svetom. Otroci v igri uporabljajo različne igrače, ki spodbujajo telesni in miselni razvoj. Kot učinkovito igračo in učni pripomoček za spodbujanje govora in jezika lahko uporabimo lutko. Lutka je primerna zlasti takrat, ko se govor šele razvija, ali kadar opazimo, da otrokov govor kasni (Dolinar, 2020).

3.4 Otrokov razvoj ob igri z lutko

Otrok potrebuje največjo mero svobodnega mišljenja za razvoj potencialov ob lutkovnih dejavnostih. V skupinah, v katerih otroci sodelujejo, potrebujejo dovolj svobode za razvoj idej. Vsak otrok je individualnost zase, medtem ko ga vzgojitelj spodbuja, da izdelava lutko in ustvari karakter na sebi lasten način.

Lutka ima poseben vpliv na področja otrokovega čustvenega, socialnega in spoznavnega razvoja. Ta področja so:

- Razvoj domišljije

Če želimo delati ustvarjalno, je domišljija začetna iskrica za vse nadaljnje dejavnosti. Z domišljijo se otrok postavi v drug svet, kraj, čas in lahko postane druga oseba. Otroku moramo dati možnost, da bo informacije in izkušnje znal ustvarjalno uporabiti in razvijati.

- Razločevanje med fantazijo in realnostjo

Skozi igro z lutko otroci postopoma dojemajo, kaj je v njihovem svetu realno in kaj ne. S preizkušanjem lastnih sposobnosti in meja v okolju z lutkovno igro zaigrajo tisto, kar so videli, slišali, čustveno doživeli.

Lutke so posebno sredstvo za otrokovo neverbalno in verbalno izražanje notranjih konfliktov. Lutka zmore vse; lahko leti, se bojuje v borbi, premaga hudobne čarovnice, je močnejša od največjega velikana in prežene največje strahove, ki prihajajo ponoči.

- Razvoj pozitivne samopodobe in krepitev samozavesti

Vzgojiteljeva vloga v ustvarjalni lutkovni dejavnosti je zelo pomembna. Njegova informacija otroku o tem, da je prav in dobro tisto, kar je otrok sposoben narediti, mu bo pomagala k pozitivni samopodobi in povečanju samozavesti. Senzibilen vzgojitelj bo otroka pohvalil za njegov napredek in ga spodbujal k izdelavi lutke v skladu z njegovimi sposobnostmi. Zato bo otrok, ki je vključen v ustvarjalno lutkovno dejavnost, vedel, da je njegova lutka unikatna in izvrstna, prav takšna, kot si jo je sam zamislil.

V skupini pogosto predstavljajo težavo tihi, zadržani otroci, »nastopači«, hiperaktivni in osamljeni otroci. Vsak od teh potrebuje posebno spodbudo in pomoč. Neposredna komunikacija je večkrat neuspešna, otrok se še bolj zapre vase oziroma zavrne komunikacijo. Igra z lutko pomaga prebroditi takšne težave. Z lutko si vzgojitelj pomaga pri integraciji posameznika v skupino in deluje sproščujoče. Otrok se ob izdelavi lutke (ob vzgojiteljevem ustvarjalnem in odprtem pristopu) počuti sprejetega. Tako najde svoje mesto v skupini (Borota idr., 2006).

O tem govori naš primer zadržane tihe deklice Ane. Deklica Ana izhaja iz bosanske družine. Vzgojiteljica je povedala, da deklica pred mojim prihodom v skupino nikoli ni sodelovala pri dejavnostih, nastopih, niti ni pokazala pravega zanimanja. V skupini se je najpogosteje igrala le z deklico Mio, ki ji je najbolj zaupala. Med igro sta se večkrat pogovarjali v bosanskem jeziku in malo v slovenskem. Pri dejavnostih se je zatekla v kot ter tiho in mirno opazovala. Velikokrat je do nje stopila deklica Mia in jo poskušala povabiti v jutranji krog, vendar brez uspeha. Sčasoma, ko smo se z lutko vključevali v dejavnosti, je postajala vedno bolj odprta, manj plašna, na njenem obrazu smo večkrat opazili nasmeh. Lutka jo je večkrat prišla pobožat, ji šepetat na uho, ponagajat, jo povabit, naj se vključi v skupino. Lutka ji je med dejavnostjo večkrat zastavila vprašanje, ker lutka ni vedela, je bil lutkin odgovor večkrat smešen. Po enem tednu se je zgodil čudež. Med praznovanjem dečkovega rojstnega dne se je deklica Ana opogumila. Pristopila je do lutke, ki je sedela na stolu, in čakala, da jo kdo vzame v naročje in z njo zapleše. Ana je lutko vzela s stola ter z njo in prijateljico Mijo veselo zaplesala. Med plesom je lutko objemala, božala, jo animirala tako, da se je prek lutke pogovarjala s prijateljico Mio.

Lutka je deklici Ani vlila samozaupanje, deklica ob lutki ni več čutila napetosti, bila je sproščena in vesela. Od takrat naprej se deklica sama, brez zadržkov vključi v dejavnosti, kdaj pa kdaj jo povabi v igro tudi lutka.

– Oblikovanje socialnih veščin

Dejavnosti temeljijo na skupinskem ustvarjanju, sodelovanju v majhnih skupinah. Dobra interakcija v skupini poteka le takrat, ko otroci med seboj usklajujejo mnenja in se dogovarjajo, spoštujejo drug drugega, se poslušajo in sprejemajo ideje drugih.

Otroci se ob igri z lutko učijo komunikacije, socializacijskih spretnosti in tudi reševanja manjših konfliktov. Med njimi se razvijajo solidarnost, medsebojna pomoč in dopuščanje različnosti. Pomembno je, da otroci ob delu z lutko uživajo in se sprostijo. Zato je učenje socialnih veščin ob takem delu olajšano. Otrokom je omogočeno izkustveno učenje pozitivnih medsebojnih odnosov in nenasilnega reševanja konfliktov (Borota idr., 2006).

– Sprejemljiv način izražanja čustev

Če človek pokaže negativna čustva, kot so jeza, strah, negotovost, je to zelo slabo. Otrok, ki je zmeden zaradi lastnih občutij in zahtev sveta odraslih, velikokrat ne ve, kako se odzvati in kako pokazati, kaj čuti. Otrok potrebuje način, da močna čustva, ki jih dnevno doživlja, izrazi na sprejemljiv način in prav igra z lutko mu to nudi. Vsak človek kdaj čuti jezo, strah, ljubosumje in negativizem. Otrok bo zaigral prizor, kjer ta čustva lahko izrazi, se jih s tem osvobodi in razreši notranje konflikte.

Otroci pri igri z lutko izražajo svoja čustva in odnos do sveta. Zato v tem izražanju vzgojiteljica opazi doživljanje in čustvovanje otrok, ki ga sicer ne bi (Borota idr., 2006).

Renfro (1982) poudarja, da otrok sprejme lutko kot neškodljivo, ljubečo prijateljico, ki ji lahko zaupa svoje misli in občutke brez strahu pred zasmehovanjem ali prepirom. Ta »prijateljica« ima dostop do otrokovega notranjega sveta in lahko hkrati komunicira z zunanjim svetom kot posrednik.

Z igranjem otroške igre z lutko skozi različne vloge ne bomo dobili samo boljšega vpogleda v otrokov razvoj in vedenje, temveč tudi številne vidike v naše lastno izobraževalno delo (Ivon, 2010).

– Jezik neverbalne komunikacije, spodbuda za otrokov govorni razvoj

Lutka pomaga otroku, da se zaradi svojih misli in dejanj počuti uspešnega, pridobi občutek samozavedanja in pomembnosti. S pomočjo besednega izražanja pomaga pri razvoju govora. V trenutku, ko otrok vzame lutko v roke, želi, da lutka govori. Daje ji

glas in življenje. Otroci z lutko eksperimentirajo z različnimi zvoki in glasovi. V medsebojni komunikaciji z lutkami razvijajo govorne in komunikacijske sposobnosti. S spodbujanjem jezikovne in govorne ustvarjalnosti v igri z lutkami se govor naravno razvija in bogati. Zaradi svoje poživljajoče energije lutka otroka spontano pripelje do verbalne komunikacije (Ivon, 2010).

Otroci se z nizko sposobnostjo govornega izražanja, z nizko intelektualno sposobnostjo ali zaradi različnih čustvenih težav ne upajo vključiti v komunikacijo. Prav neverbalni vidik igre z lutko jih spodbudi, da se sploh opogumijo za komuniciranje. Mlajši otrok še slabo obvladuje besedišče. Zaradi težav z besednim izražanjem je tako še bolj oviran. Prav umetniška izrazna sredstva pomagajo preseči besede in tako olajšajo komunikacijo. Razna čustva, ki jih redko izražamo z besedami, lažje izrazimo prek drugih načinov sporočanja, ki potekajo po nebesednih komunikacijskih kanalih, kot so ton glasu, geste, mimika obraza, drža telesa in podobno.

Spontane igre bodo otroka spodbudile k eksperimentiranju z glasovi in besedami. Pojmi in neznane besede postanejo ob lutki razumljivejši in otroku bližji (Borota idr., 2006).

- Razvoj empatije

»Empatija je spoznavno-emocionalna sposobnost vživljanja v položaj druge osebe in opazovanje sveta z njenimi očmi« (Bratanić, 1991, str. 61). Bratanićeva (1991) piše o dveh komponentah empatije. Prve so kognitivno-intelektualne, so opazovanje druge osebe z njenega stališča in prevzemanje vloge druge osebe v določeni socialni situaciji. Druge komponente so afektivno-čustvene, ki so občutljivost za čustva druge osebe in sposobnost sodelovanja v čustvovanju druge osebe. V igri z lutko otrok prevzema različne vloge. S tem se vživi v vlogo druge osebe, se postavi v njen položaj in poskuša situacijo razumeti z njenega vidika. Uči se reševanja konfliktov in urejanja medsebojnih odnosov. Ob tem sprejema občutke osebe, ki jo je igral, poveča se občutljivost za čustva drugih.

- Spodbujanje ustvarjalnosti

S senzibilnim vodenjem otrokom dopuščamo lastne rešitve in jim pomagamo z nasveti. Pomembno je, da otrok sam ustvarja lutko. Ta je res samo njegova: zamišljena v njegovi fantaziji in izdelana z njegovimi rokami, oživljena z njegovo energijo in čustvi (Majaron, 2004).

Ustvarjalnost sestavljajo tri sestavine (Borota idr., 2006):

- intelektualna prvina (moč porajanja idej),

- motivacijska prvina (želja po delu na zamislih in komuniciranju z njimi, ko so izdelane),
- čustvena prvina (pogum za drugačno razmišljanje, vztrajanje, upiranje pritiskom konformizma, tveganje posmeha ...).

4 METODE DELA Z LUTKO

Ko opazujemo otroke pri igri, lahko opazimo, da ves čas animirajo igrače, s katerimi se igrajo. Pri igri z živalmi oddajajo zvoke oglašanja živali, pri potiskanju avtomobila oponašajo brnenje motorja. Ob igri z dojenčki ali mehкими igračami igrače v rokah otrok dobijo človeške lastnosti – jokajo, govorijo, pijejo, se smejiijo ..., zato je zelo pomembno, da tako v vrtcu kot tudi v šoli odrasli čim pogosteje uporabljajo lutko.

Lutkovne dejavnosti nam omogočajo veliko načinov oziroma metod dela z lutko. Delo in življenje v vrtcu lahko še bolj popestrimo, če lutko vključimo v vsakodnevno rutino. Metode dela z lutko se nedvomno prepletajo, zato jih ne smemo in ne moremo strogo ločiti. Prepletanje metod pripelje do celotnega projekta, lahko do posamezne učne ure ali le do nekajminutne igre z lutko. Ne glede na način dela z lutko otroci ob tem nedvomno uživajo, doživljajo veliko pozitivnega vznemirjenja, pridobivajo ustvarjalnost in razvijajo medsebojno povezovanje (Borota idr., 2006).

4.1 Spontana igra z lutko

Preprosta ali spontana igra z lutko se zgodi, ko se otrok sam sproščeno in svobodno pogovarja z lutko, se igra z več lutkami hkrati in med igro spreminja vloge; v interakciji sta lahko dva otroka vsak s svojo lutko, eksperimentira lahko več otrok, za mizo, pred ogledalom ali kar v lutkovnem kotičku. Otroci si tudi sami hitro naredijo preprost lutkovni oder, ob tem seveda potrebujejo pomoč vzgojitelja, ki jim pomaga pri iskanju materiala in pri reševanju kakšne manjše tehnične težave (Borota idr., 2006).

4.2 Priprava prizorov z lutko

Otroci v odnosu do svoje lutke niso omejeni z odrom, po igralnem prostoru se svobodno gibajo in raziskujejo gibanje svojega telesa. Seveda je odvisno, za kakšno vrsto lutk se odločimo (Borota idr., 2006). V svojem primeru smo se odločili za mimične lutke, zato je primeren tudi manjši prostor. Ker ni določenega scenarija in besedila, otroci svobodno prispevajo svoje ideje, dialog in scenarij. Občinstvo je seveda nujno, saj bo ustvarjanje nagradilo z ogledom predstave (Borota idr., 2006).

4.3 Pripovedovanje z lutko

Lutka spodbuja različna področja otrokovega razvoja, med drugim ima velik vpliv na komunikacijo, tako verbalno kot neverbalno. Otroci, ki imajo nizko intelektualno sposobnost, se govorno slabo izražajo, zato neradi komunicirajo v skupini. Ker otrok lahko izdelava lutko samostojno, med izdelavo komunicira in udejanja ideje. Ker čustva malokrat izražamo besedno, k verbalni komunikaciji pripomorejo umetniška verbalna

sredstva. Neverbalni dejavniki, s katerimi se izražamo lažje, zajemajo ton glasu, geste, mimiko obraza, držo telesa itd. H kakovostnejšemu pripovedovanju in kasneje pisanju pripomore prav igra z lutko (Borota idr., 2006).

4.4 Pogovarjanje z lutko

Ena od sposobnosti je prepoznati, razumeti in verbalizirati otrokove notranje misli in čustva. Lutka nam na tem področju lahko zelo pomaga. Otrok bo sproščeno spregovoril lutki ali skozi svojo lutko. Lutka predstavlja otroku ščit, zato se v posredni komunikaciji ne počuti izpostavljenega. Otrok se počuti ob lutki sproščenega, ker se ne počuti odgovornega za besede in dejanja, ki jih naredi lutka. V večkratni igri z lutko se bo lažje izražal in lažje razumel sebe (Borota idr., 2006).

4.5 Učenje in poučevanje z lutko

Ob izdelavi lutke in igri z njo se otroci učijo celostno. Pri doseganju kurikularnih ciljev so nam v pomoč različne preproste lutkovne tehnike. Vzgojitelj ob lutkah in z lutkami posreduje informacije na zanimiv in vznemirljiv način.

4.6 Izdelava lutke

Otrok mora ob izdelavi lutke imeti toliko svobode, da vanjo lahko projicira želje, misli in občutke. Tako bo lahko oblikoval njen značaj. Otrok v tako lutko verjame in z njo vzpostavi zaupen odnos. Vzgojitelj naj spodbuja otrokovo ustvarjalnost, se prilagaja, ga spoštuje in mu po potrebi nudi pomoč. Otrok ob izdelavi lutke razvija fino motoriko, spoznava različne materiale, širi znanje o pojmi, izraža čustva in razvija koordinacijo oko – roka. V lutkovnem kotičku so lahko vedno na voljo tudi pripomočki za izdelavo preprostih lutk.

5 PRAKTIČNI DEL

5.1 Problem, namen, cilji

Otrok z jezikovno motnjo začne govoriti veliko pozneje, besedni zaklad je skromen, slabše razumljiv govor, stavki so krajši. Otroci z govorno motnjo imajo najpogostejše motnje artikulacije. Zamenjuje šumnike s sičniki (miska namesto miška), izpušča glasove (pidi namesto pridi) popači ali dodaja glasove (Levc, 2014).

Govorno-jezikovne motnje se lahko pojavljajo samostojno, kot primarne motnje, sekundarne motnje (kot posledica drugih motenj) ali kot pridružene motnje hkrati z drugimi motnjami, če so ugotovljena odstopanja v skladu s strokovnimi standardi po kriterijih za opredelitev govorno-jezikovne motnje (Kolenc, 2016).

Satler (2016) pravi, da je pomemben dejavnik za opredelitev govorno-jezikovne motnje ugotovitev, da govorno-jezikovna motnja pomembno vpliva na otrokove vzgojno-izobraževalne potrebe, njegovo delovanje in uspešnost v vzgojno-izobraževalnem procesu.

Načrtno smo izvajali dejavnosti z lutko v predšolskem obdobju pri otrocih z govorno-jezikovnimi motnjami, starih štiri do šest let, in deklici s selektivnim mutizmom, stari 4,5 leta. Skozi dejavnosti, ki so temeljile na metodah dela z lutko, smo se jim poskušali približati ter spodbudno in pozitivno vplivati na razvoj. Namen zaključnega dela je ugotoviti, v kakšnem obsegu otrok z GJM napreduje ob prisotnosti lutke v skupini.

Oblikovali smo naslednje cilje:

- Pridobiti dokaz, da pri otrocih z GJM in s selektivnim mutizmom ob dejavnostih z lutko spodbujamo otrokovo doživljanje ugodja, veselja, zabave.
- Ugotoviti napredek pri otrocih z GJM in s selektivnim mutizmom po izvedenih dejavnostih z lutko.
- Ugotoviti spremembe pri otrocih z GJM in s selektivnim mutizmom na področju razvoja govorno-jezikovne motnje.

5.2 Raziskovalna vprašanja

- RV 1: Ali ob izvajanju dejavnosti z lutko otroci z GJM in s selektivnim mutizmom doživljajo ugodje, veselje, zabavo?
- RV 2: Kje in kdaj v dnevni rutini (ob prihodu otrok v vrtec, na sprehodu, v igri v naravi, v jutranjem krogu, na zajtrku, kosilu in počitku) otroci z GJM in s selektivnim mutizmom najraje doživljajo lutko?

- RV 3: Na katerem področju razvoja GJM (npr. artikulacijske motnje, motnje izgovarjave sičnikov in šumnikov) vzgojiteljica prepozna največ sprememb?

5.3 Načrt

V diplomski nalogi smo ugotavljali, kako lutka prispeva k napredovanju otrok z govorno-jezikovno motnjo.

V praktičnem delu diplomske naloge smo se z lutko vključevali vsak dan, štiri tedne zapored. Otroke smo pred začetkom seznanili z lutko. Prvi teden smo namenili spoznavanju lutke z otroki. Občasno smo se vključevali v prosto igro. Naslednje tri tedne jih je lutka spremljala tudi v vseh dnevnih rutinah in dejavnostih (npr. ob prihodu otrok v vrtec, na sprehodu, v igri v naravi, v jutranjem krogu, pri zajtrku, kosilu in počitku). Upoštevali smo nekaj mejnikov v govorno-jezikovnem razvoju predšolskega otroka od četrtega do šestega leta starosti. Uporabili smo nekaj metod dela (npr. zabavne pihalne igre; pospravljanje s slamico, pihanje mehkih žogic) oziroma primerov dejavnosti za spodbujanje ustrezne izreke glasov pri artikulacijskih motnjah ter zaznavanje, razlikovanje in kritične glase. Lutko smo postavili v ospredje, ker je največje motivacijsko sredstvo, ki se ji otrok odpre in ji zaupa.

Lutka kot didaktično sredstvo je idealna za spodbujanje govora in bogatenje besednega zaklada ter razvijanje motoričnih sposobnosti. Otroci z njo izgubijo strah pred nastopanjem, pri izdelavi razvijejo svoje ustvarjalne sposobnosti, popelje jih v pravljični svet (Pernarčič, 2008).

Diplomska naloga je praktična, temelji na procesu načrtovanja izvedbe in analize. V njej smo uporabili deskriptivno raziskovalno metodo.

Podatke bomo zbirali z opazovanjem, udeležbo in fotografiranjem posameznih faz dejavnosti. Od staršev bomo pridobili potrebna soglasja. Po vsaki dejavnosti bomo naredili zapiske in na koncu dejavnost analizirali.

V diplomsko nalogo bodo vključeni otroci drugega starostnega obdobja, stari od štiri do šest let. V skupini je 21 otrok, 14 dečkov in sedem deklic. Najbolj se bomo osredotočili na tri otroke z govorno-jezikovno motnjo in deklico s selektivnim mutizmom. V nadaljevanju je opis posameznega otroka in njegovih težav na področju govora in jezika:

Deklica D (selektivni mutizem), stara štiri leta in šest mesecev, je bolj zadržana in mirna deklica. V gibalnih dejavnostih se pokažeta njena sproščenost in živahna energija. Njeno močno področje je v gibalni spretnosti. Je samostojna in neodvisna. Izhaja iz Makedonije, rojena je bila v Sloveniji. Deklica se z mamo in očetom v

domačem okolju sporazumeva verbalno v makedonščini. V vrtcu se sporazumeva samo neverbalno (s kretnjami). Včasih na igrišču, ko se sprosti in ko vodi igro, se sporazumeva v slovenščini, vendar samo z nekaterimi prijatelji in ne z odraslimi.

Deklica Ta (artikulacijske motnje), stara štiri leta in pet mesecev, je prijetnega značaja, izredno družabna, zgovorna in priljubljena med vrstniki. Je zelo odločna, občasno trmasta in močne volje.

Deček V (artikulacijske motnje), star pet let in en mesec, je dobrosrčen, prijazen in zelo priljubljen med vrstniki. Je nagle jeze in ne obvlada negativnih čustev.

Deček A (artikulacijske motnje), star štiri leta in tri mesece, uživa v družbi odraslega in je izredno komunikativen. Ima veliko znanja in je visoko občutljiv.

V okviru praktičnega dela diplomske naloge smo načrtovali pet tem, iz katerih smo izpeljali pet dejavnosti. V nadaljevanju opisujemo posamezne teme:

Prva tema: Lutka se predstavi

Ko smo otrokom predstavili lutko, jim je bila takoj všeč. Z njo so se rokovali, se ji nasmejali in ji zaupali svoje ime. Otroci so ob izvajanju dejavnosti Lutka se predstavi zelo uživali. Ob poslušanju pravljice so ob lutki doživljali ugodje in veselje. Najraje so doživljali lutko ob kikirikanju in ob pogovarjanju z njo, saj so kikirikali še v času spontane igre. V tej dejavnosti nismo prepoznali sprememb na področju razvoja govorno-jezikovne motnje. Vendar smo pri dejavnosti zaznali število otrok z artikulacijsko motnjo.

Druga tema: Zajtrk z lutko

Otroci so ob prisotnosti lutke pri zajtrku neizmerno uživali in se veselili že ob tem, da so oblazinili njen stol, ji stregli, se z njo pogovarjali, jo hranili. S tem smo dobili odgovor na svoje raziskovalno vprašanje. Spremembe na področju razvoja govorno-jezikovne motnje so bile najopaznejše pri deklici s selektivnim mutizmom. Deček V je ob animaciji z lutko doživljal veliko ugodje in zabavo.

Tretja tema: Lutka s slamico piha in pospravlja

Ob tej dejavnosti smo ugotovili velik napredek na področju razvoja govorno-jezikovne motnje, saj so nekateri otroci z GJM znali določiti prvi glas v besedi in ga pravilno izgovoriti. Ob pihanju s slamicami so otroci doživljali zabavo, ko jim je lutka pomagala pripihati žogico do cilja in jim bila v pomoč tudi pri pospravljanju listkov.

Četrta tema: Izdelovanje mimične lutke

Pri izdelovanju mimične lutke smo dobili odgovor na svoje prvo raziskovalno vprašanje. Otroci so ob izdelovanju doživljali ugodje, veselje in zabavo. Ugotovili smo, da so otroci z GJM in s SM v vsaki dejavnosti zelo radi doživljali lutko in ob animaciji lutke v kotičku pridobivali na področju razvoja artikulacijskih motenj.

Peta tema: Spontana igra z lutko

Otroci z GJM in s SM so najraje doživljali lutko ob spontani igri; v lutkovnem kotičku in igri zdravniki. Doživljali so veliko veselje in zabavo, ko so lutki poslušali srce, ji dali injekcijo, natikali očala ... Na področju razvoja artikulacijskih motenj v spontani igri nismo opazili sprememb oziroma napredka. Pri deklici s selektivnim mutizmom smo v tej dejavnosti opazili velik napredek.

Za namene diplomske naloge smo naredili mimične lutke. V nadaljevanju je podrobno opisano, kako je lutka nastala.

Lutka po imenu Srečko ni ne človek in ne žival. Srečko je zelo vesela in zabavna lutka, ki veliko ve in zna, včasih se tudi zmoti. Zelo veliko govori, a najraje je v družbi otrok. Zelo rada pomaga otrokom in se z njimi pogovarja. Njena obleka je sivkasto srebrna in mehka. Njena glava je skuštrana, kar malo podobna vesoljčkovi glavi. Obraz krasijo velike oči, nos in usta. V ustih ima zobe in jezik, ki ga lahko premika levo, desno, gor in dol, lahko ga skrije in spet pokaže. Lutka ima tudi svoj glas.

Mimična lutka je nastala z namenom, da otroke še bolj motivira k poslušanju in opazovanju le-te, saj se ob premikanju ust in jezika lutke otroci še bolj osredotočijo na izgovorjeno ali slišano. Ob tem otroci posnemajo in poskušajo odpirati usta, premikati jezik (gor, dol, levo, desno, ven, noter) in komunicirati kot lutka.

Za izdelavo lutke smo uporabili dve barvi blaga (siva, rumena), polnilo in dva gumba za oči. Na blago smo z belo voščenko zarisali zeleno obliko lutke, izrezali in začrtali še drugi del blaga. Na blago smo zarisali še par rok in nog ter jih izrezali. Ko so bili vsi deli telesa izrezani, smo jih s pomočjo šivalnega stroja zašili in s polnilom lutko napolnili. Na koncu smo prišili še par nog, rok in gumbe za oči.

Slika 1: Izrez telesa lutke

Slika 2: Izrez rok in nog

Slika 3: Šivanje lutke

S pomočjo lutke smo izvedli pet dejavnosti.

Dejavnost 1

Tema: Lutka se predstavi

Cilji:

- doživljanje, spoznavanje in uživanje v umetnosti,
- spodbujanje jezikovne (artikulacijske) zmožnosti prek lutke,
- poslušanje, razumevanje in doživljanje jezika.

Načrtovanje

Po zajtrku so otroci pripravili stole in iz njih oblikovali krog. Lutka otroke nagovori in se jim predstavi (pove, kdo je, kaj jo veseli in kaj žalosti). Pristopi k vsakemu otroku, ga vpraša po imenu in mu poda roko. Lutka ponovi otrokovo ime in ga pozdravi. Komunikacija med lutko in otrokom je bila tako verbalna kot tudi neverbalna.

V naslednji dejavnosti so se otroci prek lutke seznanili z besedilom avtorske pravljice O petelinčku, ki se je učil kikirikati, avtorice Helene Kraljič, ki smo jo izbrali kot spodbudo pri pridobivanju in utrjevanju glasu »r«. Nekaj otrok je besedilo pravljice že poznalo, večina otrok je pravljico poslušala prvič.

Po koncu pravljice so se lutka in z njo tudi otroci poskusili vživeti v vlogo petelinčka. Oprli smo se na zloge (KI-KI-RI-KI), ki smo jih najprej izgovarjali počasi in hitro ter tiho in glasno.

V zadnji dejavnosti smo otroke povabili, naj se lutke dotikajo in preizkušajo ter se z njo tudi spoprijateljijo.

Potek

Otroci so ob branju pravljice lutko navdušeno opazovali in jo poslušali. Ponavljali so določene besedne zveze, ki jih je lutka izgovorila glasneje kot ostalo besedilo. To so bile besedne zveze, v katerih je bil prisoten glas »r« (kikiriki, rumena, obrežja,

mehurčke itn.). Otroci so se vživeli v vlogo petelinčka, hodili so po igralnici in kikirikali na ves glas.

Ko se je v igralnici stemnilo, so se petelinčki umirili in posedli na tla. Pridružila se jim je lutka. Med lutko in otroki se je razvil resen pogovor. Otroci so lutki zastavljali vprašanja, jo božali in pripovedovali o sebi. Lutka je veselo odgovarjala na vprašanja otrok, jih spraševala, se pošalila in tudi malo ponagajala.

Analiza

Otroci so bili ob predstavitvi lutke in imenovanju sebe oziroma svojega imena zelo motivirani in sodelovalni. Pri dveh dečkih in dveh deklicah je komuniciranje prek lutke potekalo neverbalno, dečka sta ob vprašanjih lutke prikimavala, deklici sta bili tihi in bolj sramežljivi. Deklica D s selektivnim mutizmom se je na vprašanja lutke odzivala neverbalno s kretnjami (nasmeh) in gibi telesa (lutki poda roko). T je pogumno in glasno lutki zaupala svoje ime in jo pobožala po roki. Deklica Ti in deček V sta bila ob vprašanjih bolj tiha ali sta odgovarjala bolj tiho, ko smo kikirikali, so kikirikali vsi otroci. Ob dvignjeni roki lutke so otroci kikirikali glasno, ko je lutka roko spustila, so otroci kikirikali tišje. Otroci so se zabavali, uživali in se veselili ob lutki, ki je znala kikirikati. Ko so otroci nehali kikirikati, so nekateri želeli lutko držati v roki in se z njo pogovarjati. Med to skupino otrok je bila tudi deklica A, ki je zelo tiha in plašna ter skoraj nikoli ni želela sodelovati pri vodenih dejavnostih. Otroci so se z lutko sproščeno pogovarjali, (ji zaupali, kje živijo, kako jim je ime, koliko domačih živali imajo doma itd.), se je dotikali in jo božali.

Slika 4: Deklica A v objemu lutke

Slika 5: Ples z lutko

Slika 6: Kikirikamo

Dejavnost 2

Tema: Zajtrk z lutko

Cilji:

- razvijanje izražanja in komuniciranja z lutko in ob lutki.

Načrtovanje

Eden izmed ciljev predšolske vzgoje je navajanje otrok na samostojnost. Zato se je vzgojiteljica že na začetku šolskega leta odločila, da bo v skupini potekal premični zajtrk. Premični zajtrk je umirjeno prehranjevanje brez hitenja in čakanja. Otroci si zajtrk postrežejo sami in imajo možnost izbire različnih jedi. Prostor igralnice je razdeljen na dva dela, v enem delu igralnice se odvija igra, drugi del igralnice je namenjen zajtrkovanju. Na enkrat lahko zajtrkuje dvanajst otrok. Vzgojiteljica skupaj z otroki pripravi prostor in v igralnico pripelje hrano. Po navadi gre z njo tudi dežurni otrok, ki je ta dan izbran, da pomaga pri določenih opravilih. Na nižjo polico postavi krožnike, skodelice in pribor ter na mizo krožnik s kruhom, prav tako ostalo hrano in vrč s čajem ali vodo. Ko si otrok umije roke, si vzame krožnik in pribor, se usede za mizo in si postreže. Po obroku pospravi krožnik in pribor na servirni voziček in si gre umiti roke.

Jutro v skupini je potekalo zelo umirjeno. Otroci, ki so že prišli v vrtec, so se igrali v kuhinjskem kotičku, kuhali kavo, pekli rogljičke ..., drugi so risali in barvali. Ob njih je sedela tudi lutka, ki začne stokati, da jo boli trebušček. Ob njej je sedela deklica T in vpraša lutko: »Slečko, kaj te boli?« Ker je lutka zelo lačna in jo zato boli trebušček, jo deklica povabi na zajtrk. »Plidi Slečko z mano, gleva po voziček!« Lutka ponovi stavek za deklico, s pravilno izgovorjenimi glasovi v besedah.

Potek

Ko je bil servirni voziček v igralnici, je lutka poimenovala vse, kar je bilo na vozičku. Otroci so poslušali in ponavljali za njo. Deklici T in Ti sta pripravili stol za lutko. Ker je bila lutka premajhna, je deklica T na stol položila višjo blazino. Tako je bila lutka pripravljena na zajtrk. Otroci si umijejo roke in si postrežejo sami. Ker ima lutka alergijo na jajca, ji je deklica Ti na krožnik pripravila kos kruha brez jajčnega namaza in zeleno papriko. Tudi T se je odločila, da bo jedla samo kruh. Otroci in lutka so si zaželeli dober tek in začeli jesti. T je nekaj časa samo opazovala lutko in otroke ter nič jedla. Tožila je, da jo boli trebušček. Lutka je deklico spodbudila, da je sedaj, ko je pojedla kruh in papriko, trebušček ne boli več. Deklica je prijela kruh in začela jesti. Otroci so po obroku pospravili krožnik, pribor in prtiček ter si šli umiti roke. Lutki obrišem roke s suho brisačko in jo odnesem v lutkovni kotiček.

Analiza

Lutka je vsak dan postajala vedno pomembnejši član naše skupine. Otroci so se med seboj in z lutko sproščeno pogovarjali, se ob njej počutili varno, sproščeno in veselo. Vsi otroci so se brez zadržkov vključevali k zajtrku. Deklico D je lutka čustveno prevzela. Z njeno neverbalno komunikacijo, kretnjami in pozitivnim vedenjem (veselje na obrazu, glasno kričanje, tek po igralnici, grizenje lutke, božanje lutke) smo začutili njeno veliko navdušenje in ugodje ob prisotnosti lutke. Lutka je v rokah dečka V oživila, ko je z njegovim glasom poimenovala jedi. Z lutko se je deček počutil veselega in sprejetega. T in Ti sta s svojo močno energijo sprejeli lutko za veliko prijateljico, saj sta ji zaupali svoje misli in občutke. Vsi otroci so bili zelo dejavni, saj so se izražali skozi govor, gibanje in organizacijo ter se ob tem počutili sprejete, pomembne in opazne. Lutka je vplivala na dnevno rutino in individualnost posameznih otrok.

Slika 7: Deček V v vlogi lutkarja

Slika 8: Lutka poimenuje hrano in ostalo

Slika 9: Otroci in lutka pri zajtrku

Slika 10: Deček V lutki pomaga pri hranjenju

Dejavnost 3

Tema: Lutka s slamico piha in pospravlja

Cilji:

- otrok ob spodbudi lutke krepi mišice ust,
- otrok zavestno nadzoruje izdihan zrak skozi usta.

Načrtovanje

Po zajtrku lutka otroke povabi v krog. Lutki so se pridružili vsi otroci, le trije dečki so ostali pri drugi igri, med njimi je bil tudi deček V. Lutka otroke prijazno pozdravi, jim opiše in predstavi potek igre besed. Lutka se postavi na črko s (črke nalepljene po tleh igralnice) in otroke vpraša: »Na kateri črki stoji?« Ko otroci ugotovijo, katera črka je pod lutko, lutka veselo pritrdi, ker je glas »s« prvi glas v Srečkovem imenu (imenu lutke). Otroci stopijo na črko, lutka otroke pokliče po imenu in jih vpraša: »Katera črka se skriva pod stopali?« Ko otrok ugotovi črko ali prvi glas v svojem imenu, že razmišlja, katera beseda se začne na črko, ki se skriva pod stopali.

Po igri besed smo razgibali svoje telo in v paru skakljali po črkah ter izgovarjali črko, na katero smo skočili. Gibalna igra se konča, ko lutka reče stop.

Otroci se posedejo na tla. Lutka pokaže slamico, postavi jo na mizo in otroke vpraša: »Kje je slamica?« Otroci odgovarjajo: »slamica je na mizi, pod mizo, nad mizo, za mizo, pred mizo, slamica je na levi strani mize, na desni strani mize«. Otroci so ob tej igri sledili komunikaciji lutke, opisovali položaj slamice in usvajali predloge (na, pod, pred ...).

Potek

Otroci se posedejo na stole in jih razdelimo v pare. Vsak otrok dobi eno slamico in vsak par eno mehko žogico. Lutka otrokom razloži in pokaže potek igre, pihanje žogice s slamico. Tako je vsak par s pomočjo slamice pihal žogico po tleh igralnice do ciljne črte. V tej dejavnosti smo ugotovili, koliko otrok zna pihati skozi slamico.

V naslednji dejavnosti smo otrokom razdelili barvne liste (zelen, roza, vijoličen, moder) A4-formata, na katerih so bile narisane vodoravne in navpične črte. Otroci so s škarjami sledili črtam in izrezali majhne kvadratne lističe. Lističe so lutka in otroci spihali po mizi in po tleh igralnice. Zatem se je začelo pospravljanje lističev v lončke, označene z barvo lističa. Vsi otroci so bili zelo dejavni. Dejavnost jim je bila zelo všeč, kar so izražali skozi mimiko obraza (veselje, zadovoljstvo, hrepenenje), komunikacijo s sovrstniki in lutko ter gibanjem telesa (skakljali po igralnici in iskali listke). Ko so bili lončki polni, so se otroci odločili, da preostale lističe s pomočjo slamice odnesejo kar v koš za papir.

Analiza

Pri dejavnostih s slamico so se otroci zelo zabavali. Pri otrocih je bilo zaznati povečano zanimanje pri striženju lističev in pospravljanju le-teh, saj so otroci med dejavnostmi spodbujali drug drugega in si pomagali, lutka pa je dajala še večjo motivacijo, tudi tistim, ki se na začetku niso želeli vključiti v dejavnosti. Nekaterim otrokom je vsrkavanje listka s slamico uspelo prenesti do lončka že v prvem poskusu, v drugem in nadaljnjem poskusu je uspelo tudi deklicam D, T in Ti ter dečkoma V in A.

V uvodnem delu dejavnosti oziroma ob igri besed se je pri nekaterih otrocih zaznala sposobnost poslušanja in razumevanja, otrokova pripravljenost, da npr. zna določiti prvi glas v besedi in poiskati besedo na dani glas. Med njimi so bile deklice T, Ti in Ta. Deklici M in A sta bili bolj zadržani in nista želeli povedati besede, zato jima je pomagala lutka. Tudi nekaj dečkov je sodelovalo in se zabavalo med doživljanjem lutke. Med njimi je bil tudi deček A.

Pri opisovanju položaja slamice so vsi udeleženi otroci sledili, pravilno opisovali trenutni položaj slamice in se ob tem zabavali. Presenetil nas je deček U, ki je prvi ugotovil levi in desni položaj.

Pihanje in vsrkavanje s slamico je bil najzabavnejši del dejavnosti, saj so v igri sodelovali vsi otroci. Doživljali so veselje in zabavo, saj so se igri pihanje žogic in pospravljanje listkov s slamico igrali še naslednjih nekaj dni.

Čez nekaj dni smo naredili tudi strašne packote, ki so krasili naš vrtec. Na risalni list smo s kapalko dodali tri barve, razredčene z vodo. Nato smo s pomočjo slamice barve spihali in nastali so strašni packoti, ki so jim otroci nalepili oči in narisali usta.

Slika 11: Pihanje mehkih žogic

Slika 12: Pihanje barve

Slika 13: Lutka pomaga pri razvrščanju

Slika 14: Skupaj nam bo uspelo

Slika 15: Deklici pospravita še zadnja listka

Slika 16: T odnese listek v koš

Slika 17: Deklica D pihne listek v koš

Slika 18: Deček A odnese listek v koš

Dejavnost 4

Tema: Izdelovanje mimične lutke

Cilj:

- razvijanje individualnih potencialov v fazah doživljanja, izražanja in komuniciranja na področju umetniških dejavnosti.

Načrtovanje

V igralnici smo skupaj z otroki izdelali lutkovni kotiček. Z lutkami, ki smo jih imeli na razpolago, smo večkrat zaigrali dramatizacijo na določeno zgodbo ali igro. Glavna zvezda med njimi je bila tudi naša lutka Srečko. Seveda nismo mogli prek dejavnosti izdelovanja lutk. Po igri v lutkovnem kotičku lutka povabi otroke k mizi. Na mizi so bila že pripravljena sredstva za ustvarjanje, odpadne nogavice, volna različnih barv, gumbi in ves ostali material.

Potek

Lutka otrokom počasi in razločno predstavi sredstva za ustvarjanje. To je bila dovolj dobra motivacija, da so se otroci z velikim zanimanjem posedli na stol in začeli z ustvarjanjem. Popolnoma samostojno in z lastnim motivom so izbirali sredstva in izdelali svojo lutko. Pomoč so potrebovali le pri lepljenju kartona znotraj nogavice.

Analiza

Deklica T je izdelala dve lutki. Najzanimiveje je bilo, ko je opazovala odpiranje ust na lutki. Ob tem je izgovarjala glas A. Lutka Srečko deklico z njeno lutko povabi k ogledalu. Skupaj sta pred ogledalom izgovarjala različne glasove in s svojo lutko poskušala oponašati položaj ust.

Deklica D in deček V sta lutko izdelala sama, vendar sta ob lepljenju potrebovala nekaj pomoči. D ob izdelovanju svoje lutke ni govorila, a je kasneje v lutkovnem kotičku dejavno igrala, animirala lutko. Deček V je ob ustvarjanju lutke res užival, saj je ob izdelovanju le-te že razmišljal o imenu lutke. Poleg tega ga je ogovorila tudi lutka Srečko, ki jo je animirala deklica T. Deček V ji je zaupal, da bo njegovi lutki ime Pošastko.

Poudarili bi animacijo izdelanih lutk v našem gledališču, v katerem so se otroci popolnoma vživeli in sprostili. Igrali so različne vloge in neprestano ponazarjali odpiranje ust na izdelani lutki.

Otroci so svoje lutke razstavili v igralnici in spraševali, kdaj jih bodo lahko odnesli domov. Ustvarjanje lutke je bilo otrokom zelo zabavno, največ časa so se zadržali pri igri gledališča.

Slika 19: Deklica T ob izdelovanju svoje lutke

Slika 20: Deček A ob izdelovanju zob

Slika 21: Deklica T v vlogi lutke

Slika 22: Nastop z mimično lutko

Slika 23: Dekličina lutka vidi

Slika 24: Deklica A in lutka v gledališču

Dejavnost 5

Tema: Spontana igra z lutko

Cilji:

- razvijanje spontanega besednega izražanja,
- sproščanje strahov in frustracij v spontani igri.

Načrtovanje

Otrok se v samostojni igri z lutko čustveno izraža, razvija pripovedovanje in domišljijo. Pretvarja se, da lutko hrani, jo frizira, zdravi in podobno. Ob tem lutka otroka spodbuja, naj deluje spontano, medtem ko se otrok počuti udobno in sproščeno. Zato je lutka še posebej primerna pri delu z otroki, ki imajo težave na področju govorno-jezikovnega razvoja (npr. artikulacije, zakasnel govorno-jezikovni razvoj, jecljanje itd.).

Lutka je že od samega začetka oziroma svojega prihoda v skupino najboljša prijateljica vsem otrokom. Že prvi dan smo jim predstavili pravila ravnanja z lutko (lutko vzamemo in jo vrnemo nazaj na njeno mesto, je ne vlečemo, ne rišemo po njej) in se pogovorimo, da imajo do lutke spoštljiv odnos.

Otroci so vsakodnevno posegali po lutki in jo vključevali v svojo igro. Vključevali so jo v različne igre (lutka bolnik, lutka zdravnik, lutka pri zobarju, lutka pri frizerju, z lutko v mesto, lutka v restavraciji, sestavljanje puzzle s prijateljico lutko).

V poteku dejavnosti bomo opisali spontano igro z lutko pri zdravniku.

Potek

Otroci se zelo radi igrajo igre vlog in simbolne igre. Lutke so otrokom vsak dan na razpolago. Ker smo imeli že nekaj dni vodene dejavnosti, smo se z otroki dogovorili, da

bomo ta dan namenili prosti igri. Nekateri otroci so se zapodili v kotichek s kockami in lutkami, drugi so se odločili risati, igrati družabno igro, spomin itd. Skupina otrok, med njimi deček V ter deklici D in T, so s police vzeli zdravniški kovček. Zatekli so se v kotichek, kamor so položili tudi mehko peno. Hitro so se dogovorili, kdo bo zdravnik in kdo bolnik. Deček V se uleže na peno, deklica T pobrska po kovčku in iz njega vzame stetoskop. V toži, »boli me tlebu!«, »Joj, bomo poslušali tvoje slce«, odgovori zdravnica T. »Dihaj,« reče zdravnica. Pridruži se jima deček S z injekcijo v roki. »Kaj vas boli?« vpraša zdravnik S. »Tlebu,« odgovori V. »Dal vam bom injekcijo in bo takoj nehalo boleti.« Z lutko (Srečkom) v roki pride mimo deklica D, ki je prej z njo tekala po igralnici in lutko animirala z gestami, mimiko in z glasom aaa. Pridružimo se skupini in otrokom povemo, da ima lutka čarobno roko, ki pozdravi vse bolezni in težave. Deklica D nas pogleda in se nasmeji. Lutko položi ob dečka, ki je ležal na peni. Lutkina roka je segala čez dečkov trebušček. »Še boli?« vpraša zdravnik S. Deček V vstane in brez besed odhiti v kotichek s kockami. Deklica D vzame lutko in jo ponuja zdravniku S in se glasno smeji. Zdravnik S lutko vzame v roke in lutko gleda, medtem vzgojiteljica pove, da lutka slabo vidi. Zdravnik odgovori: »Počakajte na vrsto, ena punca je umrla in jo moramo pozdraviti.« Medtem deklica D že priteče z očali v roki in lutki na oči začne natikati očala ter se ob tem glasno smeji. Pride zdravnik in pove, da so punco že pozdravili. Vzame lutko in jo položi na tla. Dragana v roki že drži inhalator (sestavljeno iz kock), ki ga lutki da v usta. Pride deklica Ti in lutko vzame v naročje. Vključimo se v igro in vprašamo lutko: »Ali že bolje vidi?« Deklica Ti se nasmeji in pokima. Deklica D pokaže veliko veselje in priteče k nam v objem. Igra vlog – zdravniki se je končala, ko so otroci in lutka ozdraveli.

Analiza

Prek spontane igre z lutko so otroci razvijali spontano besedno in ustvarjalno izražanje, izboljšali sposobnost poslušanja in poglobljali medosebne odnose. Otroci so se igrali spontano z malo našega usmerjanja. Ob igri so se počutili sproščene, igra je potekala dejavno in sodelovalno, kar smo opazili pri vseh otrocih, udeleženi v igri. V dejavnosti smo opazili, da so z lutkovno igro zaigrali tisto, kar so videli, slišali in čustveno doživeli. Otroci so doživljali ugodje, veselje in zabavo. Razvijali in bogatili so besedni zaklad, se učili poslušati prijatelja in vzpostavljali socialne vezi. Domišljija otrok je brez meja, zato jo spodbujamo na vsakem koraku.

Slika 25: Lutka pomaga pri sestavljanju

Slika 26: Lutka pomaga v kuhinji

Slika 27: Lutka pri zdravniku

Slika 28: Lutka v restavraciji

Slika 29: Z lutko na sprehod

Slika 30: Lutka pri zobarju

Slika 31: Deček V pri zdravniku

Slika 32: Z lutko do Prešernovega gledališča

5.4 Razprava in evalvacija

Otroci se z lutko poistovetijo, z njo komunicirajo in izražajo svoja čustva. Zato ima igra z lutko zelo velik pomen za predšolsko obdobje. Lutka je močno motivacijsko sredstvo za izvajanje dejavnosti in nam je bila v veliko pomoč pri igri z otroki z govorno-jezikovno motnjo in selektivnim mutizmom.

V diplomski nalogi smo ugotovili, da se je vsak otrok razvijal po svojih najboljših močeh, tudi na tistih šibkih področjih, na katere smo se v nalogi najbolj osredotočali. Otroci so lutki sledili, jo poslušali in ji pripovedovali. Velikokrat so kar sami posegali po lutki ter se z njo igrali in se pogovarjali. Nekateri so bili na začetku bolj zadržani, saj so potrebovali nekaj časa, da so se v lutko vživeli. Ugotovili smo, da so zadržani otroci z lutko lažje vzpostavili očesni stik in se z njo lažje pogovarjali. V našem primeru je bila to deklica A. Dečka V in nekatere druge dečke, ki so bili bolj nemirni, je lutka pritegnila, da so pri dejavnostih sodelovali dalj časa kot sicer. Pri nekaterih otrocih je bilo opaziti, da se je na začetku v spontani igri občasno pojavil sram, če so opazili, da jih opazuje vzgojiteljica. Po večkratnem poseganju po lutki tega sramu ni bilo več opaziti. Videti in čutiti je bilo, da otroci z govorno-jezikovno motnjo in s selektivnim mutizmom ob lutki čutijo ugodje, veselje in neizmerno zabavo.

Poseben dosežek je bil, ko je deklica D s selektivnim mutizmom spregovorila z lutko. Po nekaj dneh je spregovorila tudi s pomočjo lutke v skupini otrok in tudi z mano. Deklica se je na začetku izražala samo neverbalno. Menimo, da je bila deklica po Shipon-Blumovi lestvici v stopnji 1; kaže (npr. s prstom me povabi k igri, med barvanjem se z roko dotika lutke), kima (npr. če želi kaj povedati, ji postavimo vprašanje, damo ji nekaj časa za morebiten verbalen odgovor, če odgovora ni,

odgovorimo in deklica pokima ali odkima), piše (npr. ko lutko uči pisati črko a), uporablja kretnje (npr. me potreplja po roki, če želi kaj povedati), uporablja predmete (npr. poda barvico, ko želi, da riše tudi lutka, poda sestavljanke, ko želi, da skupaj sestavljava). Po nekaj dneh je prešla na stopnjo 2, ki jo začenja z glasovi; izgovarja posamezne glasove (npr. med sestavljanjem izgovarja glas »A«, med kazanjem veselja in sproščenosti ob meni in lutki izgovarja glasove brrrr, rrrr, piha), stoka (npr. med tekanjem po sobi kriči in se glasno smeji). Kmalu za tem je deklica prešla na stopnjo 3, ki jo začenja z govorom; šepetanje (npr. Med barvanjem spomina tiho izgovarja besede. Ob vprašanju, kje sedijo otroci v avtu, v našem naročju zašepeta na uho, »zadaj«. Med spontano igro z lutko, tiho poje.), občasno tudi govori (npr. Izgovori besedo »ja«, ko jo opozorimo, da z vozičkom, na katerem je bil zajtrk, ne hitimo. Ko na igrišču priteče do nas, veselo pogleda v oči in reče »živijo« ter se usede k nam v naročje. Priteče, nas prime za roko in reče »pridi« ter nas odpelje do peskovnika, kjer se igrajo otroci. V stetoskop izgovarja »la, la, la«. Izreče naše ime »Urška«, ko nas želi nekaj vprašati).

Deklica je veselje, ugodje in zabavo kazala tudi s svojim vedenjem prek lutke, ko je na začetku agresivno udarjala po lutki in jo grizla. Tekala je po sobi, se glasno smejala in skakala. Po večkratnem opozorilu, da se to ne dela, da lutko to boli, je to vedenje izginilo.

Pri deklici T, ki ima lažjo govorno-jezikovno motnjo, z nepravilno izgovarjavo glasu »r«, pravimo ji tudi artikulacijska motnja, smo opazili, da še ne izgovarja pravilno glasu »r«, a se že zaveda in s ponavljanjem besed prek lutke poskuša besedo izgovoriti pravilno (npr. med izdelovanjem družabne igre spomin ponavlja besede, kot so; rak, roža, riba ...). Ob spontani igri z lutko odpira in zapira usta, premika jezik, ponavlja besede in se z lutko pogovarja. Pri igri besed smo opazili, da slušno zaznava zvoke, ko se je hitro in pravilno odzivala na besedne spodbude. Zelo motivirana je bila pri izdelavi lutke, saj je izdelala kar dve lutki in na koncu z lutko Srečkom motivirala še ostale otroke. Veselje in ugodje je pokazala, ko je lutka pred počitkom brala pravljice ali pripovedovala zanimivo zgodbo o lutki, ki so ji zakrpali trebušček. Ob lutki se je deklica počutila zelo sproščeno. Lutki je postavljala veliko vprašanj, eno izmed teh je bilo: »Kdaj in kako se je lutka naučila pravilno izgovarjati glas 'r'?«

Deček V ima lažjo govorno motnjo in določen glas nadomesti z drugim glasom, npr. čokojada namesto čokolada. Glas »l« nadomesti z glasom »j«. Skozi dejavnosti smo ugotovili, da je dečka lutka zelo pritegnila, kljub temu da ima kratkotrajno pozornost in je nemiren. Pri skoraj vseh dejavnostih je bil motiviran in sodelovalen.

Najraje se je igral z lutko v spontani igri, kjer se je zadržal daljši čas, se veselil in zabaval. Užival je tudi v dnevni rutini, ko je bila lutka z njimi pri zajtrku. Presenetil nas je tudi v izdelovanju lutke, pri katerem je pokazal svojo notranjo motiviranost. Spremembe na področju govorno-jezikovnega razvoja nismo opazili, morebiti zaradi njegove daljše odsotnosti. Vendar smo opazili spremembe na drugih področjih razvoja.

Deček A ima lažjo govorno-jezikovno motnjo z nepravilno izgovarjavo glasu »r«. Kot smo že opisali, je deček zelo občutljiv in zelo navezan na vzgojiteljico. V času našega dela v vrtcu je bil veliko časa odsoten. Ob prisotnosti v vrtcu je zelo rad sodeloval v vodenih dejavnostih z lutko, vendar samo, če je bila prisotna vzgojiteljica. Nikoli nismo opazili, da bi sam posegal po lutki in se z njo igral. lutka ga je pritegnila le v dnevni rutini (med počitkom), ko jo z zanimanjem opazoval in z njo neverbalno komuniciral. Ob spodbudi vzgojiteljice je v dejavnosti izdelovanja lutk z veseljem izdelal lutko in se ob tem zabaval. Opazili smo, da je bil deček večino časa v svojem domišljijem svet, zato bi potrebovali več časa, da bi se mu z lutko lahko še bolj približali.

6 SKLEPNE UGOTOVITVE

Menimo, da so lutke pomemben didaktičen pripomoček pri delu z otroki, kar je razvidno iz naših ugotovitev v diplomski nalogi, saj otroke z lutko motiviramo za različne dejavnosti. Z lutko smo otroke spodbujali k dejavnostim, a v največji meri sta lutka in pozitivna naravnost, prispevali k napredku na govorno-jezikovnem področju deklice s selektivnim mutizmom.

Za nas je bila pomembna ugotovitev, da smo pri vseh vodenih dejavnostih z lutko in spontani igri spodbujali doživljanje ugodja, veselja in zabave otrok z govorno-jezikovnimi motnjami.

Na področju razvoja govorno-jezikovnih motenj smo opazili napredek pri deklici T, saj je v besedi občasno že pravilno izgovarjala glas »r« in s tem prepoznali največ sprememb v izgovarjavi glasu. Pri deklici s selektivnim mutizmom nismo opazili artikulacijskih motenj pri izgovorjenih besedah, vendar je deklica ob igri z lutko spregovorila, kar predstavlja pomemben napredek.

V diplomski nalogi smo pogrešali več dejavnosti z lutko v naravi, ki jih ni bilo mogoče izvesti zaradi večje odsotnosti delavcev. Ugotovili smo, da je pri otrocih z govorno-jezikovno motnjo najuporabnejša mimična lutka, saj se otroci osredotočajo na odpiranje in zapiranje ust.

Pri otrocih z govorno-jezikovno motnjo oziroma artikulacijskimi motnjami bi priporočali dejavnosti ali igre za spodbujanje ustrezne izreke glasov. Ena izmed njih je lahko igra Balon, ki je zabavna skupinska igra, pri kateri ni v ospredju preprosto pihanje, temveč dobra kontrola izdihanega zraka in krepitev mišic ust. Druga igra je Kače, ki je primerna za otroke med četrtem in petim letom starosti ali starejše, če imajo težave z razlikovanjem sičnikov in šumnikov. Ob tem se je treba zavedati, da je pred izvedbo artikulacijskih vaj pomembno opraviti posvet z logopedom. Na tak način se lahko izognemo učenju napačnih vzorcev artikulacije posameznih glasov.

Ob napredku otrok z govorno-jezikovno motnjo in selektivnim mutizmom, vključenih v raziskavo, ugotavljamo, da bo pri našem nadaljnjem delu lutka naš vsakodnevni pripomoček, saj lahko spodbudno deluje na otrokov razvoj tako na govornem kot na jezikovnem področju.

7 LITERATURA IN VIRI

- Borota, B., Geršak, V., Korošec, H. in Majaron, E. (2006). *Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk*. Koper: Pedagoška fakulteta.
- Bratanić, M. (1991). *Mikropedagoginja = interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Čas, M., Kastelic, L. in Šter, M. (2003). *Navodila h kurikulu za vrtce v programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za otroke s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Dolanc, A. (1967). *Razvijanje govora v predšolski dobi: priročnik za vzgojiteljice*. Ljubljana: Zavod za šolstvo SRS.
- Dolinar, M. (2020). *Spodbujanje govorno-jezikovnega razvoja z uporabo lutke*. Pridobljeno 29. 3. 2022, www.gingotalk.com/blog/spodbujanje-govorno-jezikovnega-razvoja-z-uporabo-lutke/.
- Glasser, W. (1998). *Dobra šola, vodenje brez prisile*. Radovljica: RIC.
- Grabljevec, D. (2011). *Razlike v pripovedovanju otrok staršev z različno stopnjo izobrazbe*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Grilc, N. (2014). *Govorno-jezikovne motnje: priročnik z vajami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Hitrec, G. (1991). *Kako pripraviti dijete za šolo*. Zagreb: Školska knjiga.
- Horvat, S. (2013). *Igre z lutkami v popoldanskem varstvu*. Diplomsko delo. Koper: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.
- Ivon, H. (2010). *Dijete, odgojitelj i lutka*. Zagreb: Tehnička knjiga.
- Kesič Dimić, K. (2010). *Vsi učenci so lahko uspešni: Napotki za delo z učenci s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Kolenc, F. M. (2016). Zgodnje preprečevanje govorno-jezikovnih motenj: prepoznavanje. *Vzgoja*, 18(69), 44–45.
- Korošec, H. (2015). *Komunikacija v igri in lutkovni dejavnosti*. Pridobljeno 29. 3. 2022, <http://www.pef.uni-lj.si/~vilic/gradiva/3-korosec-komunikacija.pdf>
- Levc, S. (2014). *Liba, laca, lak: Kako pomagamo otroku do boljšega govora*. Ljubljana: Samozaložba.

- Majaron, E. (2004). Lutke u razvoju djeteta. V E. Majaron in L. Kroflin (ur.), *Lutka - divnog li čuda!* (str. 77–87). Zagreb: MČUK.
- Mandl, K. (2021). *Prekinimo tišino. Kako pomagamo otroku s selektivnim mutizmom?* Pernica: Anksio.
- Pernarčič, J. (2008). *Čudoviti svet lutk: Kako preprosto narediti lutko*. Ljubljana: Pernarčič & Pernarčič.
- Pustotnik, M. (2021). *Mimična lutka in filozofija za otroke*. Diplomaska naloga. Koper: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.
- Renfro, N. (1982). *Discovering the super senses through Puppetmime*. Austin: Nancy Renfro Studios.
- Retuznik Bozovičar, A. in Krajnc, M. (2010). *V krogu življenja: pedagogika in pedagoški pristopi v predšolskem obdobju*. Velenje: Modart.
- Satler, N. (2016). Govorno-jezikovne motnje pri predšolskih otrocih. *Didakta*, 25(26), 26–30.
- Selecive Mutism. (b. l.). Pridobljeno 6. 4. 2022, <https://www.asha.org/public/speech/disorders/selective-mutism/>.
- Shipon Blum E. (2006). *Understanding selective mutism. A guide to helping our teacher understand*. Pridobljeno 19. 3. 2022, http://impactofspecialneeds.weebly.com/uploads/3/4/1/9/3419723/understanding_selective_mutism_a_guide_to_helping_our_teachers_understand.pdf.
- Siciliano, L. (2016). Speech – language ... Puppetry? *The ASHA Leader*, 21(6). Pridobljeno 20. 3. 2022, <https://leader.pubs.asha.org/doi/10.1044/leader.HYTT.21062016.42>.
- Skamlič, N. (2022). *Spletno izobraževanje: Govorni razvoj otroka*. Interno gradivo. Forum Akademija.
- Varl, B. (1997). *Mimične lutke*. Šentilj: Aristej.
- Vizjak Kure, T. (2010). *Spodbujanje razvoja senzorike, motorike, kognicije, govora in jezika: priročnik z vajami in lestvice za spremljanje razvoja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Vovk-Ornik, N. (ur.) (2015). *Kriteriji za opredelitev, vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Pridobljeno 6. 4. 2022, <https://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf>.

8 PRILOGE

Priloga 1: Soglasje staršev za objavo fotografij

Spoštovani starši,

sem Urška Zibelnik, študentka predšolske vzgoje na Pedagoški fakulteti Koper.

V okviru diplomske naloge bom z otroki izvajala dejavnosti z lutko. Za praktični del in dokumentacijo bom potrebovala fotografije otrok pri izvajanju teh dejavnosti, ki bodo objavljene izključno v moji diplomski nalogi.

Zato Vas naprošam k potrditvi soglasja, za kar se Vam lepo zahvaljujem.

Preddvor, 9. 2. 2022

Urška Zibelnik

SOGLASJE

Spodaj podpisani _____ dovoljujem in
soglašam, da se fotografije mojega otroka _____
lahko objavijo v diplomski nalogi Urške Zibelnik.

Kraj in datum:

Podpis: